



ČASOPIS ZA TURIZEM IN KULTURO, FEBRUAR 2020

Karavanke



Ob osmem februarju, na obletnico smrti pesnika Franceta Prešerna, je Vrba prizorišče osrednje proslave, v vas se zgrnejo tudi pohodniki, ki na ta dan prehodijo Pot kulturne dediščine. / Foto: Gorazd Kavčič

Nekje med zemljo in nebese

Tak je naslov knjige, ki jo je po spominskih zapisih svojega deda Janeza Galloba Trupija s partizanskim imenom France, napisal Marko Gallob. **STRAN 4**



Pojdimo orat, slovensko besedo sejat!

Milka Hartman, pesnica z Libuškega polja, je bila zares ljudska pesnica. Številne njene pesmi so uglasbili, marsikatero pa je kar sama. **STRANI 6, 7**



Velika imena majhnih krajev

Občina Naklo ni med večjimi po velikosti, po pomembnih osebnostih, ki so različno zaznamovale kraje v njej, pa se lahko kosa z največjimi. **STRAN 10**



PROTESTANTI

V Celovcu so imeli svojo župnijo

Na Koroškem se je do 19. stoletja ohranil protestantizem tudi med Slovenci. V Celovcu je med reformacijo delovala samostojna slovenska protestantska župnija. Iz njenih krstnih knjig je mogoče sklepati, kakšna je bila jezikovna podoba mesta v 16. stoletju.

Bojan Wakounig

»Na Kranjskem so vsi plemiči krivoverci, med meščani so le redki katoličani, medtem ko so med kmeti vsi močno ostali v stari veri. Na Štajerskem je kljub mnogim krivovercem med plemiči vseeno tudi veliko število katoličanov: o meščanih

na slovenskem vzhodu, v Prekmurju, kjer je evangeličanska skupnost živahna še danes. Dolgo so protestanti v domačem slovenskem narečju in z Dalmatinovo Biblijo molili tudi na Koroškem. Zlasti v dveh vaseh pod Pečjo, na kateri se na Tromeji s priljubljenim smučiščem stikajo Slovenija, Avstrija in

dobro zaveda etnične oz. narodove celote,« je o tem zapisal literarni zgodovinar Boris Paternu.

In tako so reformatorji tudi na Koroškem nagovorili ljudi v njihovem jeziku, torej tudi v slovenskem. Tega so se zavedali koroški deželni stanovci, ki so z dobro petino potrebnih sredstev podprli tisk prvega celotnega prevoda Svetega pisma v slovenščino, po prevajalcu Juriju Dalmatinu poimenovano Dalmatinovo Biblijo. Prevzeli so petino natisnjenih Biblij, torej od 300 od 1500. Ena redkih ohranjenih je danes v koroškem evangeličanskem muzeju v Brezah nad Dravsko dolino (Fresach), našli so jo v prej omenjenih krajih pod Pečjo.

Skrivali so se v krajih pod Pečjo

V Sovčah (Seltschach), kjer je danes dolinska postaja žičnice na Tromejo, v Zagoričah (Agoritschach) ter v nekaterih drugih okoliških vaseh so se slovenski protestanti na skrivaj shajali, molili in brali slovensko Sveto pismo tudi po protireformaciji, ki je drugod docela pometla s protestantizmom. V korist jim je nedvomno bila odmaknjenost krajev. S tolerančnim patentom cesarja Jožefa II. Iz leta 1781 so se lahko tudi javno združevali in imeli svoje molilnice. Podatki iz leta 1782 kažejo, da se je v okolici Podkloštra izreklo za protestante 19 družin ali 127 posameznikov. Ker število ni zadostovalo za ustanovitev lastne župnije, so bili kot podružnica Zagoričice podrejeni evangeličanski župniji v Nemškem Plajberku (Bad Bleiberg) na severni strani Dobrača. Slovenske protestantske duhovščine ni bilo, nemški pastori so se precej mučili s slovenskim jezikom. Primanjkovalo je berila in molitvenikov v slovenskem jeziku, pomagali so si lahko samo z nemškimi knjigami. In tako je zanje prej tuji jezik, nemško so v 18. in v začetku 19. stoletja tam znali ali vsaj razumeli samo moški, sčasoma postal poglavitni jezik. Danes slovenskih protestantov v evangeličanski župniji Zagoričice nad Podkloštom ni več.

Žarišče reformacijskega gibanja je bil tudi Celovec, ki je leta 1518 postal glavno mesto dežele Koroške in



Maketa protestantske cerkve v Zagoričah, kjer se je protestantizem med koroškimi Slovenci ohranil do 19. stoletja, pred protestantsko cerkvijo v Brezah (Fresach). V tamkajšnjem muzeju je shranjena slovenska Dalmatinova Biblija iz Zagorič.

sedež deželnih stanov. Za svoje verske namene so protestanti v Celovcu sezidali cerkev sv. Petra in Pavla, ki pa je s protireformacijo leta 1600 postala katoliška. Danes je to stolnica krško-celovških škofov, na letošnjo svečnico, 2. februarja, je bil v njej za 66. krškega škofa posvečen koroški Slovenec Jože Marketz.

V dobi reformacije pa je v Celovcu delovala samostojna slovenska protestantska župnija. Ustanovili so jo leta 1570, svoj sedež je imela pri cerkvi sv. Duha v neposredni sosesčini koroškega deželnega dvorca, reprezentančnega

poslopja deželnih stanov in današnjega sedeža koroškega deželnega zbora. Nemška evangeličanska župnija je bila pri cerkvi sv. Egidija,

današnji mestni župnijski cerkvi. Zgodovinar Teodor Domej je iz ohranjenih krstnih knjig za slovensko župnijo med 11. aprilom 1582

Reformatorji so tudi na Koroškem nagovorili ljudi v njihovem jeziku, torej tudi v slovenskem. Tega so se zavedali koroški deželni stanovci, ki so z dobro petino potrebnih sredstev podprli tisk prvega celotnega prevoda Svetega pisma v slovenščino.



V cerkvi sv. Duha je med letoma 1570 in 1600 imela sedež slovenska protestantska župnija v Celovcu. Danes je cerkev katoliška, v njej pa je na voljo tudi slovenski cerkveni tednik Nedelja.

in 13. decembrom 1583 ugotovil krstitev 56 dečkov in 52 deklic. V istem obdobju je v nemški župniji bilo krščenih 73 dečkov in 77 deklic. »Delež v slovenski župniji krščenih je znašal torej blizu 40 odstotkov. To sicer ni absolutno zanesljiva osnova za ugotovitev etničnih razmer v takratnem Celovcu, je pa to vendarle zgovoren indic.« Podatki seveda veljajo za Celovec znotraj nekdanjega obzidja. Da so prebivalci okoliških krajev, ki so danes zaradi rasti mesta del Celovca, vsi govorili slovensko, je danes splošno priznano. Očitno pa so tudi znotraj obzidja številni govorili slovensko, verjetno so to bili predvsem rokodelci, obrtniki, trgovci in služinčad. Protestantizem pa je v Celovcu izbrisala katoliška protireformacija od leta 1600 naprej. Tako med slovensko kakor tudi med nemško govorečimi Celovčani.

lahko rečemo, da je polovica katoličanov, polovica pa krivovercev, kmetije so vsi katoliški. Na Koroškem pa so tako plemiči kot tudi meščani in večji del kmetov krivoverci,« je oglejski patriarh Francesco Barbaro leta 1593 pisal papežu Klemenu VIII. v svojem poročilu o verskem položaju v notranjeavstrijskih deželah ob koncu 16. stoletja. In dežela Koroška ima še danes z nekaj več kot desetimi odstotki nadpovprečno velik delež evangeličanov v Avstriji. Evangeličanski je predvsem severni predel osrednje Koroške, za Beljakom, ki je bil nekdanje središče reformacije v deželi. Evangeličani so doma »na Nemškem,« kakor se je tem krajem včasih reklo med koroškimi Slovenci.

Toda protestanti so bili dolgo doma tudi med Slovenci. Ne samo na Goričkem, daleč

Italija, za Podkloštom (Arnoldstein) na začetku Ziljske doline.

Ljudi nagovarjali v slovenskem jeziku

Osrednja osebnost verske reformacije na Slovenskem Primož Trubar je želel širiti evangelijsko sporočilo med vsemi govorcji slovenskega jezika in njegovih narečij. Prav zato je osnoval knjižni jezik kot skupni imenovalec za vse. »Ni brez pomena, da je Trubar v svojih javnih nastopih vernike nagovarjal Lubi Slovenci! Gre za poimenovanje, ki zavestno prestopa meje človekove regionalne pripadnosti, njegove srednjeveške privezanosti k lokalni, deželni identiteti. Trubar ločuje dežele in pokrajine, kot so bile takrat Koroška, Kranjska, Spodnja Štajerska, Goriška, Istra ali Slovenska marka, vendar se

ČASOPIS ZA TURIZEM IN KULTURO
Karavanke

Urednik **Cveto Zaplotnik**
Odgovorna urednica **Marija Volčjak**
Izdajatelj **Gorenjski glas, d. o. o., Kranj,**
Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj

Priloga Karavanke izhaja v okviru čezmejnega projekta SMART Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020; peta številka je izšla 14. februarja 2020 kot priloga Gorenjskega glasa številka 13. Naklada: 20 tisoč izvodov, tisk: Delo, d. o. o., Ljubljana – Tiskarsko središče. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in poslone na izbrane naslove na Gorenjskem in na avstrijskem Koroškem. Distribucija: Pošta Slovenije, d. o. o., Maribor

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjskiglas.si. Delovni čas: ob delavnikih od 8. do 16. ure, ob sredah do 17. ure, ob petkih do 15. ure.

DR. TONE PRETNAR

Pesem se nikoli ne postara

V Trziču negujejo spomin na rojaka dr. Toneta Pretnarja (1945–1992) in delujejo naprej v njegovem povezovalnem duhu. Literarni zgodovinar, verzolog, prevajalec, polonist, profesor in pesnik – njegova zapuščina je izjemna. Doma iz hiše za Mošenikom 6, na spominski plošči je izpisano: »Pesem se nikoli ne postara. Avtor v nji je večno mlad.«

Suzana P. Kovačič

»Njegova bibliografija, seznam tiskanih del, obsega sedemtrideset strani. Le kako bi bilo to moč spraviti v dobro uro?« je pred časom, na Večer spominov na Toneta, dejala Marinka Kenk Tomazin, direktorica knjižnice, ki upravičuje njegovo ime – Knjižnica dr. Toneta Pretnarja Trzič. Slovenska vzajemna bibliografska baza prinaša 67 zapisov monografij, v katerih je Pretnar podpisan kot edini avtor, soavtor, prevajalec, urednik, avtor spremne besede, avtor prispevka. Poleg je na njegovo ime še 147 zapisov člankov, posameznih objav pesmi, ko so bili objavljeni v strokovnih in splošnih periodičnih publikacijah.

Pretnar je avtor poezije Grafomanije ter monografije Ob sotočju Bistrice in Mošenika, Trzič v 100 slikah in 100 oktavah. In še nekaj njegovih v branje: Prešeren in Mickiewicz – O slovenskem in poljskem romantičnem verzu, Stikal sem ga iz štirih norih rim (zbrane grafomanije slovenskih pesnikov in pisateljev), Veter davnih vrtic: Antologija pesniških prevodov, 1964–1993 pa Kronika ljubezenskih pripetljajev Tadeusza Konwickega v slovenskem prevodu.

Na Večer spominov, ob dvajsetletnici njegove smrti,

so v domači knjižnici odprli tudi Pretnarjevo spominsko sobo. V njej je našlo prostor več tisoč knjig iz njegove osebne zbirke, v več jezikih napisanih. »V spoštovanju do brata in v svoje veliko zadovoljstvo predajam knjižnice in Trziču z željo, da najdejo uporabnike in da tudi uporabniki najdejo pot do njih,« je tedaj dejala Tonetova sestra Zvonka.

K'r tih' bod'

Tone in Zvonka sta se rodila 9. avgusta leta 1945 v Ljubljani v podjetniški rodbini, ki je živela za Mošenikom v Trziču. »Pol ure je razlike med nama. Tone je prvi prijokal na svet. Za petsto dinarjev je bil zato več vreden, za toliko je imel večje otroške doklade. Ker je bil prvi. Kadar sva se skregala, je rekel: 'Veš, kaj. K'r tih' bod', sem petsto dinarjev več vreden kot ti,« spomin obudi Zvonka. Pravzaprav lep spomin, kajti dvojčka sta bila zelo povezana.

Nedolgo nazaj sva z Zvonko Pretnar sedeli v kuhinji v hiši za Mošenikom, za mizo, za katero sta pisala naloge in za katero je Tone kasneje delal. »Doma je bil red. Ko sva prišla iz šole, sva morala najprej narediti domačo nalogo. Pisali smo tedaj še s peresom in ga pomakali v črnilnik. Mizo sva zaznamovala s packami. Je rekel najin oče,

izučeni mizar, saj bom vso mizo zoblat. Pa je nekje dobil ultrapas, da je mizo zaščitil. Shranjen imam ta ultrapas, ves je popackan od črnila.«

Tone je bil kot otrok rad ob vodi, te je bilo ob domači hiši na pretek. V osnovno šolo sta dvojčka hodila v Trziču, bila sta sošolca v Gimnaziji Kranj, a vsak s svojo gimnazijsko družino. Med počitnicami je Tone hodil v mladinsko delovno brigado. V gimnaziji je začel pisati za gimnazijsko glasilo. Bil je zelo discipliniran, kar se učenja tiče, se spominja Zvonka in tudi tega, kako rad je imel matematiko. Bi jo šel verjetno študirat, potem pa je za učitelja dobil prof. Pibernika, ki je znal navdušiti dijake za slovenščino. »Na maturi je za seminarsko nalogo pisal o protestantskih piscih. Prof. Pibernik je rekel, da je seminarska na nivoju diplomske naloge,« se spominja Zvonka.

Ne moreš samo gole besede predstavljati

Mnenje sestre dvojčice je vedno upošteval. »Kako se pa tole kaj sliši?« jo je spraševal, ko je kaj prevajal. »Tone je dobro vedel, da pri prevajanju ne moreš samo gole besede predstavljati, ampak moraš ujeti duh časa, v katerem je bilo nekaj napisano.«

Jeseni leta 1964 se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, na oddelek slovenskega in ruskega jezika. »Ko je tipkal diplomo še na pisalni stroju, je v trziški knjigarni zmanjkalo papirja, tako da jo je pisal na treh vrstah papirja. Mama je rekla, da mu plača tipkarico, a ni hotel,« pove sestra.

Kot študent je honorarno delal v občinski matični knjižnici, navdušen je bil nad potujočo knjižnico. Še pred diplomo se je zaposlil v tedanji Bombažni predilnici in tkalnici v Trziču kot knjižničar v specialni knjižnici. Leta 1972 pa se je začela njegova znanstvena pot. Prvič je odšel na Poljsko, kjer je dobil Unescovo stipendijo v Varšavi; vključil se je v skupino, kjer so na Akademiji literarnih ved proučevali verzologije v posameznih slovanskih deželah. Na varšavski univerzi je imel lektorat za slovenski jezik in literaturo.

Za kratek čas se je vrnil v domovino, na Filozofski fakulteti je bil asistent. Leta 1980 je zagovarjal magistrsko nalogo Iz zgodovine slovenskega

verzega oblikovanja od začetkov do Prešerna. Raziskovalno delo in prevajanje sta ga čisto prevzela. Leta 1988 je doktoriral v Varšavi z disertacijo Prešeren in Mickiewicz.

Vodil je tudi seminarje slovenskega jezika za tujce. Bil je gostujoči profesor v Trstu, Celovcu, Osijeku in Katowicah oz. Sosnowiecu. Prvega oktobra 1992 je spet odšel na Poljsko. Začel je delati kot profesor slovenskega jezika, literature in kulture na Inštitutu slovsanske filologije šlezjske univerze. Njena smrt je 16. novembra 1992 v Sosnowiecu prekinila njegovo življenjsko pot. Pokopan je v Trziču.

»Počutil se je predvsem prevajalca poljske književnosti, občana slovenske in poljske kulture, čeprav je prevajal tudi pesmi iz drugih slovanskih in neslovanskih književnosti. Svoje prevode je jemal zelo osebno in kritično. Nekaj, kar ga je prevzelo, je obetal dogodivščino in zadovoljstvo, je prevajal v koledarčke, beležke in zvezke. Kot literarni teoretik se je zabaval ob jezikovnih možnostih poezije, ki lahko s istimi besedami govori vsakič nekaj drugega (ne le v prevodih v druge jezike), odvisno od časa, kraja, dojemljivosti in znanja naslovnika,« je strnila Marinka Kenk Tomazin.

Pretnarjeva nagrada

Za svoje delo je prejel več odlikovanj: Poljski orden zaslug za kulturo 1987, Sovretovo nagrado za prevajalsko delo za leto 1991, Prešernovo nagrado Gorenjske za leto 1984, Plaketno mesta Trzič za leto 1991.

Na pobudo Iva Stropnika, Pretnarjevega študenta, se podeljuje Mednarodna Pretnarjeva nagrada z nazivom ambasador slovsanske književnosti in jezika. To je mednarodno priznanje in osrednja slovsanska kulturna zahvala tistim posameznikom, ki si po svetu prizadevajo za seznanjanje s slovsansko literaturo, jezikom in književniki.

V produkciji Zveze kulturnih organizacij Trzič in OI JSKD Trzič je nastal dokumentarni film o življenju in delu dr. Toneta Pretnarja. Vsak se ga spominja po svoje. »Rimal je zmeraj,« pravi v filmu Matjaž Kmecl, najprej Tonetov profesor, kasneje stovski kolega. Joanna Pomorska, Tonetova študentka na poljski fakulteti, se spominja,



Tone Pretnar / Foto: arhiv Knjižnice dr. Toneta Pretnarja Trzič



Prva oktava v monografiji V sotočju Bistrice in Mošenika / Foto: Gorazd Kavčič

kako je študente povabil na obisk v Trzič. Za očeta slovsanske grafomanije, oblike priložnostnega pesništva, ga imenujeta slavist Miha Mohor in literarni zgodovinar Miran Hladnik. S Trzičani se je pa vedno pogovarjal po tržiško, je povedala Rezka Švab. K njej v planinsko kočjo na Kofce je rad prihajal na bržole in ajdove žgance. K Pretnarjevimi so vedno hodili in vrata domače hiše so še vedno odprta, sklene Zvonka Pretnar.

Ob petindvajseti obletnici Pretnarjeve smrti je domača knjižnica gostila mednarodni strokovni simpozij o njem. Literarni zgodovinarica Silvija Borovnik se je spominjala, kako se je ob spoštovanem znanstveniku začela učiti. Je dejal: »Znanost je nekaj, kar lahko počaka – v življenju je najlepše, če ima človek lepo družico.« Zvonka bi še dodala, da mu je bilo žal, da ni znal igrati harmonike; da bi učil tudi z glasbo.



Pretnarjeva spominska soba / Foto: Gorazd Kavčič



Dvojčka Zvonka in Tone s staršema / Foto: arhiv Z. Pretnar

KNJIGA

Nekje med zemljo in nebesi

Tak je naslov knjige, ki jo je po spominskih zapisih svojega deda Janeza Galloba Trupija s partizanskim imenom France, rojenega na severnem pobočju Karavank na Trupijevi planini pod Trupijevim poldnem, napisal Marko Gallob.

Jože Košnjek

Dvojezična slovensko-nemška knjiga s tem imenom gotovo ne bi zagledala belega dne, če ne bi Lojzi Gallob, eden od otrok Janeza Galloba Trupija, ki je umrl pred dvema letoma, priganjal svojega sina Marka, naj vendarle zgodbo svojega deda spravi med ljudi. Janez Gallob Trupi s partizanskim imenom France se je rodil 28. avgusta leta 1905 na Trupijevi planini kot prvorojenec staršev Janeza Galloba in Alojzije, rojene Mertel, kot 72. član Trupijeve rodbine. Markov oče Lojzi je hranil zvezke, v katere je njegov oče Janez pisal spomine na otroštvo in mladost, še posebej pa na vojno. Marsikaj, kar je spominjalo na Trupijevega Janeza, pa so hranili tudi drugi člani rodbine. Del spominov je leta 1984 objavil Vestnik koroških partizanov, vendar so Trupijevi spomini zaslužili objavo v knjigi, ki jo je z naslovom *Nekje med zemljo in nebesi* lani izdala Celovška Mohorjeva družba.

Naslov je nekaj posebnega zato, ker ga je 12. maja leta 2018 v pesmi v spomin na ta dan umrlemu očetu Lojziju napisal sin Marko. Ta dan je tudi obletnica njegove poroke. In zato, ker Trupijeva planina res leži nekje med zemljo in nebesi ...

Zapor in partizanstvo

Leta 1928 je Janez Gallob prevzel skrb za Trupijevo domačijo, na kateri so leto pred tem zgradili novo

gospodarsko poslopje in hlev. Januarja leta 1929 se je poročil z Marijo Warum, Mici po domače, s katero sta se poznala že od leta 1924. »Kjer si ti, bom tudi jaz,« sta si obljubila mladoporočenca. Družina se je večala. Do leta 1940 se jima je rodilo šest otrok, po vojni pa še dva.

Življenje je teklo naprej in prinašalo vesele in tudi grenke trenutke. Nemštvu vdani vaščani Malošč oziroma sedanjega Bekštrajna ter sosednjih vasi so vedno pogosteje kazali svoje sovraštvo do slovensko zavednih Trupijevih, po pripojitvi Avstrije k nemškemu rajhu pa so jih večkrat zalezovali, vendar je znal Janez zalezovalce spretno zavesti na napačno sled.

Sredi aprila so bili Trupijevi ena od tistih koroških sloven-

šel v skrivališče po pištolo, da bi postrelil policiste ... V zadnjem hipu, ko je že odpiral kuhinjska vrata, je pomislil, da so bili policisti sem poslani in imajo morda tudi sami doma žene in otroke. »Zapel sem pištolo, jo vtaknil pod jopič, šel na Gorico in jo vrغل preko skale,« je zapisal v spominih. Sredi julija, tri mesece po izselitvi, so smeli domov. Janez je vedel, zakaj so morali zdoma in kdo ga je ovadil ...

Poleti leta 1943 je na Blekovi planini prvič srečal partizane, aprila leta 1944 pa so se partizani oglasili pri njih. Trupi, po partizansko France, je začel sodelovati z njimi. Policiji je postal sumljiv. Dne 7. novembra leta 1944 se jim je pod pretvezo, da so ga mobilizirali, pridružil partizanom. Držal je obljubo, ki sta jo dala z ženo po

»Kadar tvoje pesmi bomo spet prepevali, takrat, o Bog, srca skupaj nam obesi, in k Trupiju bomo gor pogledali, nekje med zemljo in nebesi.« (Marko Gallob ob smrti svojega očeta Lojzija)

skih družin, ki so bile izseljene. Ko so jih prišli policisti iskat, so jim dali nekaj časa, da so lahko vzeli s seboj čim več stvari, kar pri izselitvah ni bil običaj. Janez je v jezi najprej pripeljal otroke in ženo v kuhinjo, jih postavil pred policiste in jim ukazal, naj jih postrelijo, saj nočejo od doma. Pa so jim ti odgovorili, zakaj, saj niso ničesar storili. Nato je

srečni vrnitvi iz izgnanstva, da se bosta po svojih močeh borila proti nacizmu.

»Žena se je izkazala kot prava herojka, kajti ostati sama s šestimi malimi otroki pozimi v rutah je res herojstvo,« je v svojih spominih zapisal Janez. Ženo je gestapo decembra zaprl v Beljaku, za otroke pa so skrbeli njeni starši. Janez oziroma



Marko Gallob s knjigo o svojem dedu Janezu in z zvezki, v katere je zapisoval svoje spomine. Njihova družina je bila ena redkih v vasi, ki se ni odrekla slovenščini, za kar je hvaljen pokojnemu očetu Lojziju. Marko, zaposlen kot razvijalec programske opreme v tovarni Glock v Borovljah, tudi pesni. / Foto: Jože Košnjek

partizan France se je gibal na slovenski in rožanski strani Karavank in se zaradi svoje previdnosti in izkušenosti izognil zanesljivi smrti. Tudi Bog je bil z njim, je zapisal, ko je reševal življenje. In tudi sanje, ki jih je sanjal, so se uresničevale. Rešil se je, ko so ga Nemci decembra leta 1944 čakali doma. Tudi usodni 14. januar leta 1945 je preživel, ko so belogardisti zaradi izdaje napadli bolnico Kratina na Jezerskem, kamor ga je poslal poveljnik Matjaž zaradi popolne ohromelosti in bolečin v nogah. Straža se je razbežala, on pa se je zavlekel v bližnje smrečje, se usedel na nahrbtnik, vzela v roke

angleško ročno bombo, da bi jo sprožil, če bi ga našli. Če bi umrl, ne bi sam, je zapisal. Potem je bil nekaj dni v bolnici pod Storžičem. Svoje partizanstvo je sklenil kot borec Koroškega bataljona in terenski aktivist v Rožu na Koroškem. Konec aprila se je na skrivnem kraju srečal z ženo, sredi maja pa je bil spet doma, pri družini.

Za mir, brez maščevanja

Sklenil je, da se ne bo nikomur maščeval. Tudi sovaščanu U. ne, ki ga je zalezoval in dneve prežal nanj doma, žena pa mu je morala dajati hrano. Srečal ga je. »V mojih

Ponoči s 13. na 14. maj je bila Trupijeva družina znova pod domačo streho. Začel se je novi čas. Na svet pa sta prijočala še dva nova družinska člana: Slavka in Toni. »Postali smo desetčlanska družina,« je zapisal Janez.

Janez Gallob Trupi je umrl leta 1987. Je zgled človeka visokih moralnih in etičnih vrednot. Ni se maščeval nad preganjalci svoje družine. Pogosto je dejal: »Vojne je konec, začenja se novo življenje.« Ne iz sovraštva, še manj iz jeze, ampak zaradi resnice je tudi zapisal: »Za časa partizanstva smo imeli precej žena in mater, ki so za partizane prale, šivale, ple-

»Lažniv in obrekovalni jezik je nevarnejši kot najostrejši meč. Meč lahko uniči človeško truplo, lažniv obrekovalni jezik pa uniči dušo posameznika, ja, celo duše celih družin.« (Janez Gallob Trupi o sramotanju njega in njegovih otrok v času po vojni)

prsih se je vnela nevihta kakor malo kdaj. En glas je pravil: Pritisni! Drugi pa: Pusti ga. Živi in zdravi so! Prijatelj me je vprašal, zakaj ga nisem podrl. V meni pa je vzklopila hvaležnost do Njega, ki me je preizkušal, in radost, da sem spet premagal samega sebe.« Tega U-ja je 9. maja leta 1945 spet srečal, ko je hitel na žandarmerijsko postajo v Maloščah, vendar se je ta že predala, zato je izgubil, kot bi ga zemlja požrla.

tle nogavice in rokavice, pekle kruh in smo jih imenovali 'naše mamice'. Nekaj let po osvoboditvi, ko je šlo za okrevališča, pa so jih ugledni tovariši imenovali 'stare babe'.« Zgodovinar dr. Marjan Linassi pa je v uvodu zapisal, da je bila Trupijeva družina deležna obrekovanja celo s strani dušnih pastirjev, čeprav je bila tako kot Janez večina koroških partizanov vsaj v mislih in ciljih daleč od komunizma.



Marija in Janez Gallob z otroki in vnuki leta 1971 na nekdanji domačiji pri Trupiju na Trupijevi planini, kamor so vedno radi prihajali / Foto: iz knjige o Janezu Gallobu Trupiju - Francetu

FRANCKA ŠENK

Vsak nov dan pomeni nov izziv

Sopranistka Francka Šenk je profesorica solopetja na univerzi za glasbo Gustav Mahler v Celovcu. Pogovarjala sva se o njeni zanimivi življenjski in glasbeni poti iz domačih Hotemaž v Celovec in povsod tja, kjer deluje in nastopa.

Igor Kavčič

Pred dnevi ste v Mozartovi dvorani Hiše glasbe v Celovcu nastopili v okviru prireditve ob odprtju nove Univerze za glasbo Gustava Mahlerja, pred tem Deželne konservatorija za glasbo v Celovcu, kjer zadnjih pet let poučujete solopetje.

Predstavili smosetako nekateri profesorji kot tudi študentje, vsebinsko pa od ljudske glasbe, klasike do džeza. Vse te glasbene smeri je možno študirati na naši ustanovi, ki je s študijskim letom 2019/20 po večletnih intenzivnih pripravah dobila ne samo nov naziv, ampak tudi nov pomen za Koroško, celotno Avstrijo in tudi Slovenijo. Študentje in profesorji prihajamo pravzaprav iz celega sveta.

Vrniva se najprej h koreninam, k vašim glasbenim začetkom. Čeprav imam občutek, da vašo glasbeno in pevsko kariero vseskozi skrbno načrtujete, pa ni bilo vedno tako. Kdo je odkrival vaš posluš, vaš glas?

Pot do mojega zdajšnjega poklica ni tista tipična, glasbena šola že v zgodnjih otroških letih in potem po izobraževalni lestvici navzgor. Najprej sem "samo" pela z mamom doma, potem pa tudi v otroškem zboru na Olševku, kjer je zborovodkinja prepoznala moj posluš in mi svetovala šolanje na Orgelski šoli v Ljubljani. To je bilo že proti koncu osnovne šole in za glasbeno šolo sem bila po

Študenti me spoštujejo kot profesorico, hkrati pa smo veliki prijatelji. Sicer me vikajo, a točno vedo, da sem dostopna kot njihova prijateljica.

uradnih merilih že prestara. Takrat sem začela igrati klavir in po nekaj letih orgle pri prof. Angeli Tomanič, s katero sva kasneje veliko sodelovali kot glasbenici. V Glasbeno šolo Kranj pa sem se vpisala s sedemnajstimi leti, ko sem se prvič seznanila s solopetjem pri odlični pevki Ileani Bratuž Kacjan. Vodila sem tudi mladinski pevski zbor in moja želja je bila, da bi znala pomagati svojim pevcem. Na Orgelski šoli smo imeli teoretične predmete, ki so bili primerljivi šolanju na srednji glasbeni šoli. To je bila potem dobra osnova, da sem lahko opravila sprejemni izpit na

Akademiji za glasbo, kjer sem končala študij glasbene pedagogike in postala profesorica glasbe. Vzporedno sem na zdajšnjem Konservatoriju za glasbo, takrat Srednji glasbeni in baletni šoli v Ljubljani, zaključila smer solopetje pri prof. Marcosu Bajuku.

Včasih se je v Ljubljani reklo, da je na koncu Celovške ceste Celovec. Kakšna je bila vaša pot iz ljubljanske akademije na ono stran Karavank?

V času študija sem bila članica Komornega zbora Ave, s katerim smo veliko nastopali in se udeleževali tekmovanj tudi v tujini. Z zborom Akademije za glasbo pa smo med drugim izvedli Orffovo Carmino Burano. Profesor dr. Mirko Cuderman mi je zapal sopranski solo. Vse več sem pela solistično in se udeleževala mojstrskih seminarjev, zato sem se po priporočilih svojih profesorjev odločila za nadaljevanje študija v tujini. Na Univerzi Mozarteum v Salzburgu sem študirala tri smeri – koncertno petje, opero in solopevsko pedagogiko.

Trojni magisterij torej?

Tako je. Magistrica umetnosti. Študij petja je zelo obsežen, po prvi diplomski se deli v koncertno in operno smer, od katerih se vsaka zaključuje z magisterijem. Solopevska pedagogika je paralelni študij, kot že ime pravi, s posebnim poudarkom na poučevanju klasičnega petja. Ta študij sem zaključila že po novem bolonjskem sistemu in pridobila naziv Master of Arts. Takrat se mi je vse v zvezi s študijem zdelo kot logična posledica tega, s čimer sem se ukvarjala. Danes, ko sama poučujem, pa se šele počasi zavedam, koliko znanja in miselnosti sem pridobila v Salzburgu, kakšne povezave so se ustvarile med nami študenti in profesorji. Pridobljeno znanje lahko prenašam naprej. Za študente je zelo pomembno, da spoznajo različne glasbene stile. Pridobiti morajo čim več informacij in izkušenj, le tako se lahko na svoji kasnejši poklicni poti lažje orientirajo. Ni nujno in realno gledano tudi ni

bila naziv Master of Arts. Takrat se mi je vse v zvezi s študijem zdelo kot logična posledica tega, s čimer sem se ukvarjala. Danes, ko sama poučujem, pa se šele počasi zavedam, koliko znanja in miselnosti sem pridobila v Salzburgu, kakšne povezave so se ustvarile med nami študenti in profesorji. Pridobljeno znanje lahko prenašam naprej. Za študente je zelo pomembno, da spoznajo različne glasbene stile. Pridobiti morajo čim več informacij in izkušenj, le tako se lahko na svoji kasnejši poklicni poti lažje orientirajo. Ni nujno in realno gledano tudi ni

možno, da bi vsak postal operni pevec. Zato je pomemben individualni pristop, preko katerega se zavejo svojih sposobnosti. V času študija spoznavajo literaturo, ki je nastajala več kot 500 let. Glede na nastanek posameznih skladb je treba prilagoditi tudi način izvedbe. Ta širina pa je potem odločilna, da se lahko nekdo odloči in se posveti področju, ki mu res najbolj ustreza. Z vsem tem sem se soočala tudi sama in po desetih letih bivanja in umetniškega udejstvovanja v Salzburgu sem se odločila, da se vrnem v Slovenijo in se poleg solističnega nastopanja posvetim predvsem poučevanju.

Torej vas je pot iz Salzburga pripeljala v Kranj?

Osem let sem bila učiteljica petja, nekaj let tudi klavirja, v Glasbeni šoli Kranj. Zelo sem bila zadovoljna s pogostimi deli in napredkom svojih učencev. Kar nekaj se jih zdaj poklicno ukvarja z glasbo. Andreja Nika Fabijan in Tajda Jovanovič sta se odločili za študij solopetja na Akademiji za glasbo v Ljubljani in ga obe tudi zelo uspešno končali. Erik Šmid, Žiga Kert in Eva Čeh so glasbeni pedagogi in uspešni zborovodje oz. dirigenti. Še več pa je tistih, ki so izbrali druge poklice, vseeno pa s svojim glasom prispevajo k sozvočju v raznih pevskih zasedbah na Gorenjskem.

Iz Gorenjske pa ste spet odšli na drugo stran meje. Nam lahko opišete še ta del vaše življenjske poti?

Na takratnem Deželnem konservatoriju za glasbo v Celovcu so objavili razpis za prosto delovno mesto profesorja solopetja. Po spletu naključij sem ob pravem času izvedela za to možnost in se prijavila. Potem je vse potekalo dokaj hitro. Po povabilu na predstavitev sem imela samo teden časa za pripravo. Prvi del preizkusa je bil solistični, pela sem raznolik program po lastnem izboru, drugi del pa pedagoški. Učila sem dve študentki, ki sta bili prisotni pri vseh kandidatih, teh pa nas je bilo kar 27. To pomeni, da je celoten izbor novega profesorja potekal pred 12 člansko komisijo kar tri dni. Ko je komisija zaključila z delom, so me po telefonu obvestili, da sem prva na seznamu. Takrat sem se morala odločiti, če sprejemam to službo in začnem spet nekaj novega.

Zdi se mi, da študentom poskušate ponuditi prijateljsko okolje, je to tudi deviza za uspeh?

Mislím, da je. Spoštujejo me kot profesorico, hkrati pa smo veliki prijatelji. Sicer me vikajo, a točno vedo, da sem dostopna kot njihova prijateljica. Sicer kdo na začetku misli, da je pri mojem učenju premalo "palice", ampak sama vztrajam pri načinu, da



Francka Šenk. / Foto: Tina Dokl

Kaj sodi v vaš profesorski delokrog?

Najprej sem profesorica individualnega pouka petja, poleg tega pa učim še druge predmete. V petih letih pedagoškega dela v Celovcu sem poučevala komorno igro, klasično petje za študente džeza, tehniko govora, specialistični predmet Samospev in oratorij, staro glasbo, učiteljsko prakso, kmalu pa pride na vrsto tudi didaktika klasičnega petja in mentorstvo diplomskih nalog.

Ne dvomim, da so med študentkami in študenti tudi Slovenci?

Seveda, kar nekaj Slovencev študira na Koroškem, največ jih je na oddelku za džez, veliko pa je tudi pevcev. V mojem razredu so poleg Slovencev še študentje iz Avstrije, Nemčije, Ukrajine in Koreje. Študirajo na dodiplomskem in podiplomskem študiju. Pri tem jih vseskozi spodbujam, da med sabo sodelujejo, se podpirajo in izmenjujejo znanje in izkušnje. Povezani smo prek socialnih omrežij, imamo skupini, kjer si delimo informacije o avdicijah, tekmovanjih, koncertih, strokovnih člankih.

Zdi se mi, da študentom poskušate ponuditi prijateljsko okolje, je to tudi deviza za uspeh?

Mislím, da je. Spoštujejo me kot profesorico, hkrati pa smo veliki prijatelji. Sicer me vikajo, a točno vedo, da sem dostopna kot njihova prijateljica. Sicer kdo na začetku misli, da je pri mojem učenju premalo "palice", ampak sama vztrajam pri načinu, da

skozi proces učenja spoznavajo samega sebe in se navajajo na samostojnost. Nočem, da me posnemajo, jim pa seveda tudi demonstriram, kako naj bi določen del skladbe zvenel. Želim, da vsak odkrije zanj tehnično najboljši izvedljiv način petja. Pri tem jim pomagam z različnimi navesti in spodbudami. Pri učenju petja so pomembne tudi čustvene povezave pevca s samo skladbo. Bistveno je, da so študentje ob koncu študija umetniško prepričljivi, da vedo, katero področje klasične glasbe jih najbolj zanima, da se bodo v njem lahko poistovetili in izrazili. Vloga pedagoga je, da vsakemu posamezniku pomaga odkriti njegovo individualno barvo glasu, sposobnost petja v polnem obsegu, z nizkimi in visokimi toni, v skladu s tradicijo določenega obdobja.

Pedagoško delo gotovo zahleva od vas "celega človeka", hkrati pa še vedno želite nastopati?

Vseskozi se trudim tudi za lastni pevski razvoj. Večkrat kot solistka nastopam na različnih koncertih, predno sem se zaposlila v Celovcu, sem gostovala tudi v ljubljanski operni hiši. Vodim tudi pevске seminarje za soliste in zборе. Ko sem prišla na Koroško, smo se spoznali z Oktetom Suha, skoraj tri leta sem bila njihova umetniška vodja. Veliko let jih je vodil Matevž Fabijan in že od takrat so pevci okteta povezani s Kranjem, kjer tudi večkrat nastopajo, nedavno na literarno glasbenem večeru na Visokem pri Kranju, kjer sem tudi sama

nastopila ob spremljavi Gašperja Jereba. Posebej se veselím koncerta, ki bo zadnje nedelje marca v Celovcu. Z mezzosopranistko Bernardo Fink bova izvedli obsežno Pergolesijevo skladbo Stabat Mater.

Če znova stopite na razpotje, na katerem ste stali pred leti, ste si, ko danes pogledate nazaj, izbrali pravo smer?

Če bi mi kdo v osnovni šoli rekel, da bom nekoč opravljala ta poklic, bi se najbrž samo nasmehnila. S pomočjo mnogih ljudi, ki sem jih spoznala in so me znali ob pravem trenutku opozoriti in usmeriti, sem dosegla, da delam to, kar me veseli. Najbolj sem hvaležna svoji družini, staršem, ki so bili odprti za kulturo, nove ideje ter spoštljiv odnos do vseh in so kljub življenju in delu na kmetiji prepoznali smisel mojega študija. Doma sem pridobila delovne navade, ki mi tudi kot glasbenici pridejo še kako prav. Z zdajšnjimi izkušnjami bi kakšen del poti tudi skrajšala ali izbrala drug odcep. Določen del poti je bil težak in mogoče prav zaradi tega še bolj znam ceniti doseženo. Hkrati pa vem, da vsak nov dan pomeni nov izziv.

Povejte mi za konec pogovora, kdo je torej na sončni strani Alp, Kranjčani ali Celovčani?

Povsod se izmenjujeta sonce in senca. Na obeh straneh Karavank je veliko lepega in zanimivega. V umetniškem jeziku bi lahko rekla, da se lahko postavimo pod odrske žaromete ali pa v mrak dvorane. Oboje ima svojo vrednost, drug brez drugega nismo celota.

PESNICA MILKA HARTMAN

Pojdimo orat, slovensko besedo sejat!

Milka Hartman je bila desetletja edina javno prisotna pesnica med Slovenci na Koroškem. Na gospodinjskih tečajih ni učila samo kuhanja, temveč predvsem ljubezen do slovenske besede in kulture. V Pliberku sedaj nanjo spominja postaja Slovenske pisateljske poti.

Bojan Wakounig

Okoli štirideset jih je, skladatelj, iz njene rodne Koroške in iz vse Slovenije, ki so uglasili njene pesmi, marsikatero pa je kars sama. Od 860 njenih del jih je ob zvokih zavelena skoraj polovica, najsi bo kot ljudska ali otroška pesem najsibo z džezovsko melodijo ali kot sodobna popevka. Njene skladbe so med rednim repertoarjem pev-

plečtom Pece torej, kjer pogled iz ravnine seže daleč, a ga vseeno, za Koroško kako značilno, z vseh koncev zakrožajo gorski vrhovi. V Libučah (Loibach), prav blizu mesta Pliberk, se je Milka Hartman rodila 11. februarja 1902, in prav tam je 19. junija leta 1997 tudi umrla. Družina je bila narodno zavedna in kulturno dejavna, veliko se je pelo in muziciralo, med koroškimi Slovenci še danes

opustiti šolanje. Na domači kmetiji je bilo treba poprijeti za delo in pomagati. Šolske poti je bilo konec, nikakor pa to ni zadušilo njene vedoželjnosti in sle po ustvarjanju. S 16 leti je napisala prvo ohranjeno pesem z naslovom Zakaj bi jaz ne pela (ali pa tudi: Junaška pevka). Poznavalka njenega dela, pranečakinja Eva Verhnjak - Pikalo, pojasnjuje, kako je mlado dekle s komaj nekaj leti šole (pa še tam je bil namen, da slovenski mladini čim prej privzgojijo nemški jezik), ki je odraščalo v preprostem kmečkem okolju, začelo pisati: »Bila je zelo inteligentna. Veliko je brala, že njena družina je bila zelo razgledana in kulturna. Doma so bile knjige pa tudi glasba. Čutila je, da je treba za identiteto koroških Slovencev nekaj storiti, kar jo je privedlo do pisanja. Poleg vzgoje v narodno zavedni družini se je Milka Hartman šolala v slovenskem Katoliškem izobraževalnem društvu v Pliberku, kjer je prišla v stik z literaturo in kjer je sodelovala v ženski sekciji. Tam se je učila po izobraževalnih načelih Slomškovega učnega koncepta iz 19. stoletja, ki združuje vero, jezikovno kompetenco in splošno znanje. Tam so se redno srečevali ob nedeljah in brali, recitali pesmi, se učili gledaliških iger in s tem so urili slovenski knjižni jezik. Morala je biti zelo nadarjena, drugače ni mogoče, da bi v tako mladih letih spesnila že tako dobro pesem. Napisala je vse,

Store dekve težva (Bandrovka)

*Da bi le prišva biega smrt
v anej dračej odrči,
da b' ma vzava še pred vienahmi,
da kne bo trebi bondrati.*

*Pa liet's še nči prišva biega smrt,
zdaj puntlc sem puvezova,
da bom h ta novmu pavru bondrava,
sa bom pa kej navoduva.*

*Štek sa na svieti mi gudi,
da meram zmirom bondrati;
za ma nikir ta pravga domu ni,
oh, bo pa kej tam v večnosti.*

skih zborov, predvsem seveda na Koroškem, in za marsikatero pesem pevci najbrž niti ne vedo več, da je njena. Milka Hartman je v svojem dolgem življenju, živelja je 95 let, zares postala ljudska pesnica. V najboljšem pomenu te besede.

Na Koroškem, zlasti v njeni rodni Podjunji, ji pravijo tudi pesnica z Libuškega polja. S polja pod širokim

živi tudi spomin na njenega brata Folteja Hartmana, priznanega zborovodjo, čigar ime danes nosi osrednji moški pevski zbor v Pliberku.

Brez posebnih šol, zato pa zares z omiko

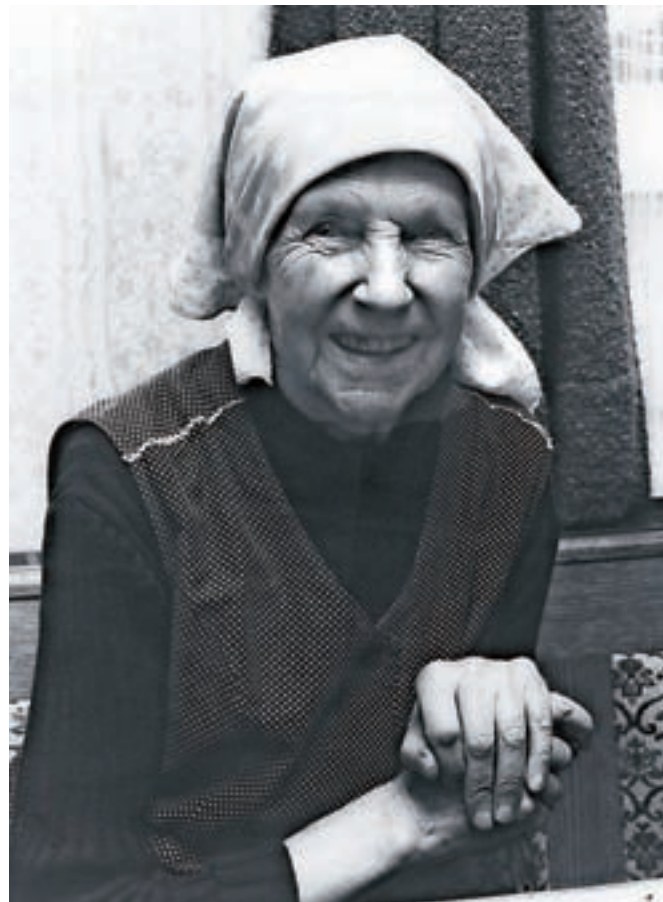
Šest let je obiskovala ljudsko šolo, ko pa je izbruhnila prva svetovna vojna in sta oče ter brat Anzej morala med vojske, je morala



Udeleženke kuharsko-gospodinjskega tečaja leta 1933 na Brnci blizu Beljaka z Milko Hartman (čepi) pri nabiranju travniškega cvetja in zdravilnih zelišč / Foto: KKZ



Pranečakinje Milke Hartman, Simona, Katarina, Mihaela in Natalija Hartmann, so uglasile njene pesmi. Ob odkritju postaje Slovenske pisateljske poti so z njimi nastopile. / Foto: Primož Pičulin



Značilna za Milko Hartman je bila v njenih starejših letih nepogrešljiva bela naglavna ruta, v njenem narečju imenovana »odrcica.« / Foto: arhiv KKZ

kar ji je pri srcu – jezik, domovina, vera – in kar je nadaljevala vse svoje življenje.« Po koncu prve svetovne vojne in po izgubljenem koroškem plebiscitu se je nedaleč od Libuč zarezala nova državna meja v dotlej skupni prostor, koroški Slovenci so s tem postali manjšina v novi Avstriji. Kakor pravi Eva Verhnjak - Pikalo, je skrb za slovenski jezik in narod bila gonilna sila njenega ustvarjanja skozi vse življenje: »To je bilo

ključno. Zaradi tega je po mojem sploh začela pisati, ker je videla, da se nekaj dogaja, kar ni v redu, da se je treba boriti za slovenščino. Celo življenje je to počela. Borila se je za materni jezik. Za enakopravnost. Da je dala slovenščini tisto vrednost, ki ji pripada. Da je pokazala koroškemu Slovence, da je njihov jezik nekaj vreden. Zato je v pesmih opisala tudi slovenske koroške teme in s tem hotela pokazati, da smo na to lahko ponosni.«

Kuharski tečaji tudi tečaji slovenščine

Deset let po prehitrem koncu ljudske šole se je Milka Hartman udeležila desetmesečnega kuharskega tečaja v gospodinjski šoli šolskih sester v Ljubljani, zatem še v Mariboru, in se nato urila kot voditeljica kuharskih tečajev v krajih po Sloveniji. Tako je postala učiteljica gospodinjstva. Prvi tečaj je na Koroškem vodila leta 1927, zvrstilo se jih je še nič kolikor po vseh treh koroških dolinah, na Zilji, v Rožu, v Podjunji, pa tudi na Gurah in v Seleh pod Košto. Pot jo je popeljala celo med slovenske izseljenke v Nizozemsko.

Enega zadnjih tečajev – leta 1956 jih je morala Milka Hartman zaradi zdravstvenih težav opustiti – se je leta 1955 v Šmihelu pri Pliberku udeležila Ana Kumer, Črčjeva z Blata. Še dobro se spominja, da so se udeležence učile več kot samo kuhati in gospodinjiti. »Že moja mama je k njej hodila. Tečaj je trajal dva meseca, vsak dan. Dopoldne smo kuhale, vse smo morale same prinesiti s seboj, lonce in ves pribor, popoldne pa smo imele razna predavanja o literaturi, kmetijstvu, prehrani, kuhanju in vsem mogočem. Predavala je Milka, povabila pa je tudi druge strokovnjake. Učila nas je tudi deklamirati pesmi, tudi sama sem se morala naučiti dveh. Pri tem je Milka imela tak talent, da ga težko najdeš. Kuharski tečaj je bil za nas tudi pesniški in

Junaška pevka

*Zakaj bi jaz ne pela,
saj mlado sem dekle,
sem pridna in vesela
in hrabro imam srce.*

*Jaz ljubim zemljo očno
in ljubim rodni dom,
le njemu pesem zvočno
junaško pela bom.*

*In materno besedo
spoštljivo govorim –
in v svojo mlado gredo
tri rožice sadim:
ljubezen in zvestobo
in čisti mir srca –
saj duše vsi milobo
mi dobri Bog naj da.*

jezikovni tečaj, «se spominja Ana Kumer.

Širši pomen tečajev poudarja tudi Eva Verhnjak - Pikalo, ki je o Milki Hartman napisala doktorsko nalogo. »Kmečka dekleta niso imela možnosti, da bi se izobraževala. Njeni kuharski tečaji so zanje bili edina možnost, da so prišla v stik s knjižno slovenščino, saj so doma govorili v narečju. Vse recepte in snov tečaja so pisale v slovenskem jeziku. Na zaključnih prireditvah so dekleta recitala pesmi, ki jih je napisala Milka prav za te priložnosti. Naučila jih je gledaliških

iger, kjer so spet vadile knjižno slovenščino. Ti nastopi so pomagali utrditi samozavest in jezik. Posredovala jim je tudi vrednote, kakor so vera, jezik, narodna zavdnost. Kuharski tečaji so bili veliko več, kakor da so se naučile samo kuhati. Naučili so jih tudi, da je treba v družini gojiti slovenščino, da smo nanjo lahko ponosni.«

S priključitvijo Avstrije nacistični Nemčiji leta 1938 so se okoliščine temeljito poslabšale tudi za Milko Hartman. Ker tečajev ni več mogla izvajati, je gospodinjska župnika Tomažu Holmarju, ki je bil kot zaveden Slovenec preganjan v krško dolino v povsem nemški del Koroške. Na cvetno nedeljo leta 1941, 6. aprila, na dan napada na Jugoslavijo, jo je aretiral gestapo in dva meseca je bila v zaporu. Leto kasneje so njene domače v Libučah izselili v nemška taborišča, brat Foltej pa je bil zaprt v koncentracijskem taborišču Dachau. Sama je lahko ostala na Koroškem, trudila pa se je za vrnitev svojcev iz taborišč v izgnanstvu.

»Po drugi svetovni vojni se je kot ženska močno izpostavila v politiki. Sodelovala je v Antifašistični fronti žena. Leta 1947, ko je kampanja za priključitev Jugoslaviji na Koroškem dosegla vrhunec, je kot predstavnica žensk z delegacijo odpotovala na Dunaj, da bi pri jugoslovanskem

veleposlaniku terjala priključitev Koroške Jugoslaviji. Zastavljena cilja ni dosegla, zato se je vključila v delo Narodnega sveta koroških Slovencev in Krščanske kulturne zveze, kjer je lahko nadaljevala svoje politično in kulturno prizadevanje. Leta 1953 si je na deželnozbornskih volitvah prizadevala za krščansko-demokratsko stranko, «je njena prva leta po osvoboditvi opisala pranečakinja.

Kolektivno identiteto postavila nad osebno

Leta 1952, ob njeni 50-letnici, je pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu izšla njena prva pesniška zbirka na Koroškem, ki so ji potem – praviloma pri Mohorjevi – v rednih presledkih sledile še druge. Prvo pesniško zbirko pa je Milka Hartman v samozaložbi izdala že leta 1934 v Ljubljani z naslovom »Dekliške pesmi. Med cvetjem in v solncu.« ki je obsegala 25 pesmi. O njenem ustvarjanju

Ljudsko štetje

*Kako so nas štetli?
Nas lahko preštejejo?
Koliko naštetli so,
da se nam smejejo?*

*Zlagane številke!
Saj tisti, ki ste jih odšteli,
do šleve,
magnite bilke,
saj veter severnik
odnesel je pleve ...!
Nas ni veliko?
Z otroki Slave
nas je toliko
kot listja in trave.*

*Trdno bomo stali!
In stebre držali,
da narod ne zgine
v propasti –
v ljubezni, zvestobi
mu damo še rasti.*

*A tujec nas gleda
kot grobar mrličje ... –
a mi smo le priče
besede, krvi in življenja
dedov pradedov!*

*Njega izročilo pravadno,
nam svetlo in slavno,
ponizanim, bičanim pravi,
da naša je zemlja
ob Zilji in Dravi.*



Milka Hartman v mladih letih, fotografija je nastala okoli leta 1925. / Foto: arhiv KKZ



Leta 1929 je Milka Hartman priredila gospodinjsko-kuharski tečaj v Grebinjskem kloštru blizu Grebinja, kjer se je leta 1942 rodil pisatelj in Nobelov nagajenec Peter Handke. Milka stoji v prvi vrsti tretja z leve. / Foto: arhiv KKZ



Pranečakinja Milke Hartman Eva Verhnjak - Pikalo pred postajo Slovenske pisateljske poti v Pliberku. O svoji prateti je napisala doktorsko nalogo. / Foto: Primož Pičulin

je literarni zgodovinar Andrej Leben zapisal: »Milka Hartman je vzela svoje umetniško delo zelo resno. Umetnost, še prav posebej glasba, jo je že od nekdanj privlačila. Že od zgodnje mladosti – tako je leta 1967 razložila umetniško predstavo o sebi – je v umetniku, naj bo slikar, kipar ali skladatelj, vide-la božansko bitje. Vsak umetnik je bil zanjo 'glasnik božje lepote', za to potrebna nadarjenost pa darilo Boga, 'večne-ga umetnika,' 'večnega pesnika,' ki se mora tudi sama zahvaliti za svojo nadarjenost. Hkrati se je zavedala socialne dimenzije svojega bivanja in je v svojih pesmih hotela izraziti ne samo lastna čustva, ampak tudi čustva sorodnih duš, ki se same niso mogle, upale ali hoteli izraziti. Za svoje rojake je pisala iz občutka dolžnosti in notranje pobude, povezane s težnjo, da bi iz vsake posamezne besede morala zazveneti božja in bratovska ljubezen.«

Njena pranečakinja Eva Verhnjak - Pikalo je v svojih doktorskih nalogah raziskovala ženski lik v literarnem delu Milke Hartman, ki je v svojem kasnejšem življenjskem obdobju ustvarjala poleg lirike tudi prozna dela. »Značilna podoba je izkustvo pesnice same, ko sebe opisuje od mladosti do visoke starosti. Zelo

Delo kulture

*Ti, brat moj, in jaz!
Kam spravljava čas,
ko zbirava upe
sanjavo na kupe
kot kamne drobeče;
brez plodnega dela
in truda ni jela!
Grad zidava v bežni oblak.
O, tam ne bo sreče!*

*Lopato in plug v roke!
Navijva si delavne ure
na njivi kulture
posejva besedo pramamci,
pradedov,
besedo, ki v borbi –
mi z njo se učimo,
da z žrtvami, delom
gradimo
utrjeni grad.*

*Pojdimo orat,
slovensko besedo sejat
na sončne ledine
vse naše mladine.
Z nje kruh nam kali –
za boj nas krepil!*

močen lik je dekla, o deklah je napisala precej pesmi in proze. Tudi lik matere je zelo močan, materinstvo idealizira. Pojavljata se lik dekleta in odrasle ženske. Kar jim je skupnega, sta vera in narodna

zavednost. Ko piše o sebi, je naprej zelo pozitivna, sčasoma pa vedno bolj opusitje tudi družbene probleme in težave, v katerih se znajde. Vidi, da je ljudje morda ne razumejo tako, kakor bi si sama želela. Ker je ostala sama, ima precej ljubezenskih pesmi, v katerih se čuti bolečina, da ljubezni, ki si je je želela v mladosti, ni, ker ji je prijatelj zelo mlad umrl. Potem se ni več zaljubila. Neizpolnjena, prezgodaj prekinjena ljubezen je močan tema v njenih pesmih.«

Pranečakinja dodaja, da je Milka Hartman »svoje načrte mogla uresničiti le zato, ker je kolektivno identiteto postavila nad osebno. Slovenski narodni skupnosti je služila tako, kot so služile deklet svojim gospodarjem. Po drugi strani je bila sama za čas prve polovice 20. stoletja precej napredna, emancipirana slovenska ženska. Bila je izobražena, imela je poklic, ki ga ni opravljala samo na Koroškem, temveč tudi v tujini. Ni se poročila in ni imela otrok. Kulturno in politično se je uveljavila v moškem svetu. Zavzemala se je za družino, mladino in javnost.«

Dolgo je bila Milka Hartman edina Slovenka na Koroškem, ki je pisala pesmi in jih tudi objavljala (tudi v svojem narečju). Šele z rodom, ki se je že šolal na Slovenski gimnaziji v Celovcu, je tudi ženski spol samozavestno stopil med literarne ustvarjalce v slovenskem jeziku na Koroškem. Danes so ženske med mlajšimi piščiči celo že v večini. Na njihovo veliko predhodnico od letos spominja postaja na Slovenski pisateljski poti s spominsko ploščo pred slovenskim Kulturnim domom v Pliberku. Rjostne hiše Milke Hartman danes ni več, v Libučah nanjo še spominja grob. Pa zavest o tej pesnici, učiteljici in skladateljici, ki je še kako živa – ne samo v Libučah ali v Pliberku, temveč med Slovenci na Koroškem nasplo. Milka Hartman je močno oblikovala kulturno identiteto južne Koroške.

PREŠEREN IN VRBA

Najdragocenejša je pesnikova zibka

Največji slovenski pesnik je otroštvo preživel v Vrbi, v kmečki hiši iz 16. stoletja, kjer je vse kot nekoč.

Urša Peternel
Foto: Gorazd Kavčič

»Obiskovalce najbolj navdušijo kakšne manj znane zgodbe o Prešernu, denimo o njegovi veliki ljubezni do Dolenčeve Zalike... Pa nočem, da jo napišete, naj raje pridejo na obisk k nam!« pravi Janez Dolžan, dolgoletni vodnik po Prešernovi rojstni hiši v Vrbi, ki zna obiskovalcem na posebej zanimiv način predstaviti življenje največjega slovenskega pesnika. Kot pravi, pri svojem delu zares uživa, najraje pa o Prešernu pripoveduje mladini. »Ko vidiš, da poslušajo z odprtimi usti, veš, da ti je uspelo... Pa saj se vsi spominimo obiskov muzejev iz svojega otroštva, ko smo ob razlagah napol zaspali... Zame je poseben uspeh, ko ti otroci potem pripeljejo v soboto ali nedeljo na obisk svoje starše in jim razlagajo, kar so si zapomnili...«

Dolžan svojo pripoved o Prešernu naslanja predvsem na zapise Ernestine Jelovšek v knjigi iz leta 1903 Spomini na Prešerna. Ona je bila, tako pravi Dolžan, edina, ki je Prešerna poznala in tudi napisala resda močno olepšano, a realno zgodbo o Prešernu in

Najdragocenejši eksponat v Prešernovi rojstni hiši je zibka, v kateri so zares zibali pesnika, ko je bil dojenček. Na ogled je v kamri. Kot pravi Janez Dolžan, je zibko našel Fran Saleški Finžgar v eni od hiš v Žirovnici, kamor so jo posodili, in jo zamenjal za otroški voziček.



Prešernova rojstna hiša, ki je ena od hiš na Poti kulturne dediščine Žirovnica, je bila leta 2011 razglašena za spomenik državnega pomena.

njegovem življenju. Dolžanova predstavitev lahko – odvisno od skupine obiskovalcev – traja od dvajset do 45 minut. A če so (mladi) obiskovalci nemirni, jih skuša umiriti tako, da pripoved vsakič začne znova in tako se je zgodilo, da je ogled trajal dve uri in 17 minut, se zasmije Dolžan.

Ena najstarejših hiš v Vrbi

Prešernova rojstna hiša je ena izmed najstarejših hiš v Vrbi. Prvotna stavba je nastala v 16. stoletju, današnja podoba pa je dobila po požaru leta 1856, ko je ogenj uničil gospodarsko poslopje, slamnato streho in leseno ostrišje. Takrat so domačijo povišali in pridobili t. i. štibelc – podstrešno spalnico. Prešernovemu rodu lahko v Vrbi sledimo od druge polovice 17. stoletja dalje. V prvi polovici 18. stoletja je bil lastnik domačije pesnikov praded Jožef Prešeren (1688–1754), ki je bil podložnik begunjske graščine. Sledil mu je pesnikov ded Jernej Prešeren (1762–1800), za njim pa pesnikov oče Šimen Prešeren (1762–1837), ki se je leta 1797 poročil z Mino, rojeno Svetina (1774–1842) iz Žirovnice. Imela sta osem otrok:



Ob osmem februarju, na obletnico pesnikove smrti, je Vrba prizorišče osrednje proslave, v vas se zgrnejo tudi pohodniki, ki na ta dan prehodijo Pot kulturne dediščine.

Jero, Katro, Franceta, Jožefa, Jurija, Mino, Uršo in Lenko. Ribčevo domačijo je podedovala Mina, ki se je leta 1827 poročila z Jožefom Vovkom s Črnicva pri Brezjah. Rodovnik Prešernovih je vklesan na veliki marmornati spominski plošči, vzdani v veži.

Leta 1937 je lastnica hiše Marija Vovk, vdova po Janezu Vovku, pristala, da hišo odstopi banovini, če ji na vrtu zgradijo novo hišo. Dve tretjini vseh sredstev, ki so bila potrebna za odkup in preureditev Prešernove rojstne hiše v muzej, je zbrala šolska mladiča. Akcijo je vodil Fran Saleški Finžgar. Tako so 21. maja 1939 na posebni slavnosti izročili Prešernovo hišo v last slovenskemu narodu. Hišo



Janez Dolžan je vodnik po Prešernovi rojstni hiši in zna pripoved o pesniku »zabeliti« tudi s kakšno manj znano zanimivostjo, zlasti iz pesnikovega ljubezenskega življenja.

so za potrebe spominske in muzejske zbirke nekoliko predelali. Streho so ponovno prekrili s staro, na roke obdelano opeko. Na novo so postavili peč v hiši. Nedotaknjena je ostala črna kuhinja, ki so jo opremili s starim kuhinjskim orodjem in posodo. V hiši so javorjeva miza v kotu, klopi, stoli, kolovrat, skrinja, slike na steklo in drugi predmeti, vsi iz Prešernovega časa, nekateri še originalni. Originalni kos opreme je tudi pozlačena nihalna ura. Večino predmetov je zbral Finžgar. V kamri, pesnikovi rojstni sobi, je na ogled zibka, v kateri so nekoč zibali Franceta Prešerna. Manjša skrinja in posteljnjak izvira iz Finžgarjeve rojstne hiše.

Prešeren na sodobnejši način

Nekdanje gospodarske prostore (kaščo) so leta 1985 spremenili v galerijo, v kateri so ob lanski obletnici Prešernovega rojstva odprli prenovljeno stalno razstavo o pesniku. Na sodobnejši način je predstavljeno njegovo življenje in delo, vključene so multimedijske vsebine, uglasbena poezija, na ogled so dragoceni izvorni izvodi Prešernovih knjig...

Kot je povedal avtor vsebine in muzeološke postavitve Gašper Peternel iz Gorenjskega muzeja Kranj, razstava prinaša vsebinsko in oblikovno posodobitev. V vitrinah so na ogled dragoceni izvorni izvodi Poezije, Krsta pri Savici in

Kranjske čbelice, ki so nastali v času pesnikovega življenja. V knjižni omari so na ogled knjige, ki jih obiskovalci lahko vzamejo v roke in prelistajo. Na vsebinskih panojih sta z besedili, fotografijami in ilustracijami predstavljena Prešernova življenja in delo. Posebno pozornost so namenili pesnikovemu odnosu do žensk, od Zalike, Jerice do Ane Jelovšek. Drugačna je tudi prostorska postavitev razstave, ki je zasnovana zračno in sodobno, uredili so tudi premične klopi za obiskovalce.

Kot je dejal direktor Zavoda za turizem in kulturo Žirovnica Matjaž Koman, so v primerjavi z razstavo, ki jo je pred skoraj dvajsetimi leti pripravil Gornjesavski



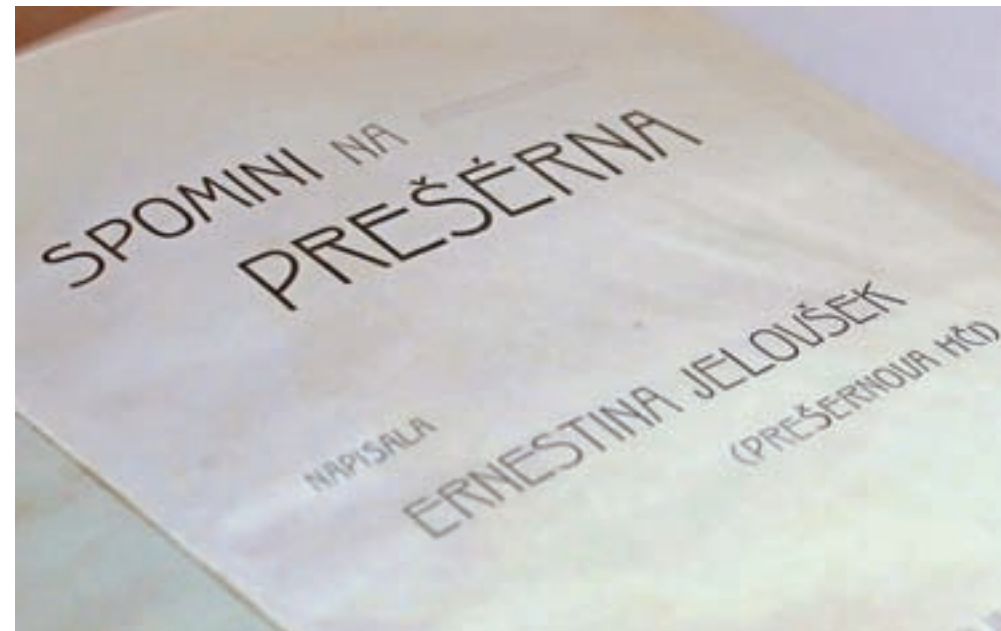
V vitrinah so na ogled dragoceni izvorni izvodi Poezije, Krsta pri Savici in Kranjske čbelice, ki so nastali v času pesnikovega življenja.

muzej Jesenice, nekatere vsebine »preoblekli«, kar nekaj pa je tudi novih. Svoje mesto v novi postavitvi je v delu, kjer predstavljajo rodbino, dobil tudi ljubljanski nadškof Anton Vovk, ki je bil rojen v isti hiši kot sto let prej Prešeren. Bil je pesnikov sorodnik, njegov pranečak.

Obisk se je lani močno povečal

V Prešernovi rojstni hiši so sicer lani našli več kot dvajset tisoč obiskovalcev, kar je tri tisoč več kot leto prej. Največ je bilo osnovnošolcev, v zadnjem obdobju se povečuje tudi število srednješolcev, poleti pa tujih gostov. Matjaž

V Prešernovi rojstni hiši opažajo tudi čedalje večji obisk tujcev, ki pa zvečine prihajajo zaradi ogleda same hiše in načina življenja v 16. stoletju. To je namreč ena redkih tako ohranjenih hiš iz tistega časa s stanovanjskim delom in črno kuhinjo. Tudi zato bodo v letošnjem letu poskrbeli za prevod razstave v tuje jezike. Ob tem pa Janez Dolžan pravi, da za nekatere besede prevodi ne obstajajo, denimo za mentrgo, žličnik, zapeček ...



Dolžan svojo pripoved o Prešernu naslanja predvsem na zapise Ernestine Jelovšek v knjigi iz leta 1903 Spomini na Prešerna. Lotil se je tudi prevoda knjige v moderno slovenščino in upa, da bodo priredbo lahko kmalu izdali.

Koman je zadovoljen, da se obisk v hiši povečuje. »To je zagotovo rezultat vseh naših dejavnosti, promocijskih aktivnosti, pojavljanja v medijih ... Izkušnja Čopove rojstne hiše tudi kaže, da se je s tem, ko smo razstavo posodobili, povečalo tudi število obiskovalcev, enako v prihodnje pričakujemo tudi v Prešernovi rojstni hiši.« je dejal Koman in dodal, da letos nameravajo vzpostaviti tudi avdio vodič za angleško govoreče obiskovalce in razveto prevesti v angleški jezik.

Sprejemni center, kavarna ...

Še bolj pa bo celotno območje turistično zaživevalo v prihodnje, saj sta Občina Žirovnica in država odkupili nepremičnine ob Prešernovi hiši. Po besedah Matjaža Komana, ki sodeluje v delovni skupini kulturnega ministrstva, že pripravljajo projekte celovite ureditve območja. Uredili bi radi sprejemni center za obiskovalce, predavalnico (z njo bi razbremenili hišo v Prešernovi rojstni hiši), želijo si tudi kavarne, v kateri bi obiskovalci lahko posedeli, popili kavo in se poslaskali s tortico. Velika pridobitev bi bile tudi nove sanitarije, v načrtih pa je tudi ureditev vrta za hišo, na katerem bi lahko predstavljali določene muzejske vsebine. S projektom pa želijo omogočiti tudi lažji dostop do rojstne hiše.

Obvoznica mimo Vrbe

Ob tem pa se Občina Žirovnica pripravlja tudi na gradnjo obvoznice mimo Vrbe, s čimer bodo razbremenili tudi ozko cesto skozi vas, ki pelje tik ob Prešernovi rojstni hiši. Po besedah žirovnškega župana Leopolda Pogačarja naj bi v letošnjem letu sprejeli podoben prostorski načrt za obvoznico, pripravili projekte in odkupili zemljišča, zatem pa se bo začela gradnja. Projekt bo financirala Občina Žirovnica.



Najdragocenejši eksponat v hiši je originalna zibka, v kateri so zibali Prešerna kot dojenčka.



Veliko zanimanja zlasti tujih obiskovalcev vzbudi odlično ohranjena črna kuhinja.



Ne, to ni ženska toaletna torbica iz starih časov, temveč »petrh« ali »putrih«, v katerem so nosili vodo, vino in ječmenovo kavo, ko so šli na delo na njivo.

Obiskovalcem se zdi po navadi najbolj zabaven del pripovedi, ki se nanaša na način spanja v Prešernovih časih. Kot pove Janez Dolžan, so v tistih časih spali poredke bočno, to pa zato, da jih smrt ponoči ni zadela v srce in je šla spodaj skozi. Poleg tega smrt ponoči tako ali tako ne vidi dobro. Na Zgornjem Gorenjskem je zaradi takega načina spanja v rabi star izraz, da se je nekdo stegnil, ko je umrl ...

PO NAKELSKI OBČINI

Velika imena majhnih krajev

Občina Naklo ni med večjimi po velikosti, po pomembnih osebnostih, ki so različno zaznamovale kraje v njej (Naklo, Duplje, Podbrezje ...) in ponesle njihovo ime širše v svet, pa se lahko kosa z največjimi.

Suzana P. Kovačič

Občina Naklo leži severozahodno od Kranja ob nekdanji cesarski cesti. »Poljudski pripovedi, ki govori, da je ime kranjska klobasa nastalo v Naklem, je po tej cesti skozi Naklo potoval cesar Franc Jožef. Po dolgi poti je postal lačen in kočijaž je zato ustavljal pri nekdanji Marinškovi gostilni. Vendar tam niso mogli ponuditi drugega kot domače, hišne klobase. A že takoj, ko je cesar poskusil klobaso, je navdušeno vzkliknil: "Pa saj to ni navadna, to je kranjska klobasa!" Takole je obudil ljudsko pripoved Damijan Janežič, raziskovalec nakelske zgodovine.

Peter Bohinjec je napisal za Dupljance neprecenljivo povest Pod krivo jelko iz časov rokovnjačev na Kranjskem. Povest od slikava življenje v naših krajih in naših ljudi v prvi polovici 19. stoletja.

ne in lokalni turistični vodnik, ki popelje po domačem Naklem. In kaj bi razkazal obiskovalcem? »Zagotovo Voglarjevo krožno pot, ki se začne pri stari železniški postaji z muzejsko parno lokomotivo v Naklem. Pot je poimenovana po znamenitem dr. Gregorju Voglarju (Dr. Gregorius Carbonarius de Biseneg, 1651–1717). Kar 26 let je bil osebni zdravnik ruskega carja Petra I. Velikega in se je po vrnitvi v domovino z oporoko velikodušno

spomnil rodne kraja. Njemu v čast je v središču Naklega postavljen spomenik in po njem poimenovana ulica.« Lokalni turistični vodnik predlaga tudi ogled ene najlepših baročnih cerkva na Gorenjskem, župnijske cerkve sv. Petra s slikami Matije Bradaška in Leopolda Layerja. V prezbiteriju stoji doprsni kip v Naklem rojenega tržaško-koprškega škofa dr. Jerneja Legata (1807–1875). V božičnem času so na ogled prelepe jaslice rezbarskega mojstra s Police Janeza Vovka (1912–2005).

Kapelica Srca Jezusovega pri Španovi kmetiji v Naklem ima kip, ki ga je izdelal v Naklem rojeni kipar Jožef

gostišče, v katerem se je ustavljal cesar. Uvedlo je ponudbo jedi, poimenovanih po pomembnih Nakljancih (Voglarjeva solata, kranjska klobasa po cesarjevo). Tako gostišče preko jedi predstavlja nakelsko zgodovino in pomembne osebnosti,« še povabi Janežič.

Povest o rokomavhkih

Nakelski župan Ivan Meglič je spomnil na (najmanj) dva znana Dupljanca. Na organizatorja katoliških prosvetnih društev, gospodarstvenih zadrug in hranilnic župnika Petra Bohinjca, ki je deloval tudi v dupljanski župniji in je v Spodnjih Dupljah pokopan, ter podobarja Janeza Gosarja st., rojenega v Spodnjih Dupljah.

Štirinajstega decembra je minilo sto let od smrti župnika Petra Bohinjca (1864–1919). Rodil se je v družini premožnih kmetov na Visokem pri Šenčurju. Študiral je teologijo in se uveljavljal z leposlovnimi objavami. Služboval je v več krajih. V Dupljah je dal zgraditi novo mežnarijo, vaščanom je uredil društveno kulturno dvorano. Bil je mogočne postave, gospodovalen in trmast, ekspresiven govornik in pridigar. Pisal je v domala vse slovenske časopise. Napisal je devet obsežnejših zgodovinskih povesti, za Dupljance je, kot je poudaril Meglič, neprecenljiva povest Pod krivo jelko iz časov rokovnjačev na Kranjskem: »Povest od slikava življenje v naših krajih in naših ljudi v prvi polovici 19. stoletja. Snov je črpal iz župnijske kronike in iz

Pavlin (1875–1914). Na Poličarjevi kmetiji na Polici je na ogled Muzej mlinskih kamnov. Janežič pojasni: »Mali muzej pripoveduje zgodbo o Puharjevi družini iz Kranja, ki je iz udinborškega konglomerata več kot tristo let klesala mlinske kamne.« V Zupanovi vili na Okroglem, kjer je preživel večino svojega življenja in umrl veliki prešernoslovec Tomo Zupan (1839–1937), je postavljena stalna razstava o njem. »V turistično zgodbo se je vključilo tudi



Doprsni kip Ivane Kobilce je ustvaril akademski kipar Mirsad Begić, v Spominskem parku znamenitih Podbrežanov sta ga leta 2016 odkrila predsednik republike Borut Pahor in predsednica KD Tabor Daca Perne. / Foto: arhiv GG, Tina Dokl



Iz 18. stoletja, ko je bil lastnik dupljanske graščine Anton Franc Jožef Posarelli, se je deloma ohranila poslikava fasade, ki je danes obnovljena.

pripovedi ljudi, ki so se v njegovem času še dobro spominjali rokomavhov iz bližnjega Udin boršta.«

Podobar Janez Gosar st. (1830–1887) je hodil za službo po raznih krajih. Poznan je kot slikar slik, fresk, izdelovalec oltarjev, kipov prižnic, okvirjev za slike ... Poslikal je prezbiterij podružnične cerkve sv. Mihaela v Zgornjih Dupljah. Gosar je sicer veliko delal v domačem kraju; preslikal in postavil je več znamenj, v cerkvi sv. Vida v Spodnjih Dupljah je izdelal glavni oltar, kipe zanj in tri velike oltarne slike: sv. Vida, sv. Križa in Brezmadežne.

Vogvarjeva hiša v Spodnjih Dupljah je najpomembnejši etnografski spomenik v kraju in se je skoraj nespremenjena ohranila iz druge polovice 18. stoletja. Bližnja Graščina Duplje, ki sta jo obnovila zakonca Mauser, je postala kulturno stičišče. V galeriji graščine redno organizirajo likovne in druge kulturne dogodke.

Ivanina pot

Kulturno društvo (KD) Tabor Podbrezje ohranja kulturno dediščino vasi, odkriva znamenite Podbrežane; rojene v Podbrezjah in tiste, ki so z vasio kakorkoli povezani. Pot kulturne dediščine so poimenovali po znameniti slikarki Ivani Kobilca (1861–1926) »Ivanina pot«; Podbrezje so rojstna vas njene matere, najbolj znano slovensko likovno delo Poletje je Ivana Kobilca naslikala prav v Podbrezjah. Pisateljici in prevajalki Mimi Malenšek (1919–2012) so v podbreškem kulturnem domu uredili spominsko sobo, na podstavek njenega kipa v Spominskem parku znamenitih Podbrežanov pa vklesali njene besede »Domačega kruha nikdar ne pozabiš«. Obsežno pisateljsko delo Karla Mauserja (1918–1977), ki je v Podbrezjah preživel svojo mladost, so tudi počastili s kipom v spominskem parku (in še nekatere druge osebnosti).

Kot veduta se ponuja cerkev Marije Sedem Žalosti oz.

taborska cerkev z ogleda vredno »zgodovino«, pozornost vzbudijo tudi taborski oltarni prti, klekljane umetnine. Razgled s Tabora ne razočara. Ob cerkvi je Pirčev dom, poimenovan po Francu Pirču (1785–1880), duhovniku, sadjarju, misijonarju v Ameriki. Nekaj let je bil Pirc župnik tudi v Podbrezjah, kjer je pustil neizbrisen pečat. Med drugim je ustanovil drevesnico, v kateri je vzgajal zlahodne sorte sadnih dreves in jih razpošiljal po vsej Kranjski, Koroški in Goriški. V Pirčevem domu je tudi stalna muzejska razstava o protiturških taborih na Slovenskem. Prvotna zasnova tabora je delno še ohranjena.

Med znamenitimi Podbrežani omenimo še prvaka slovenskih šolnikov, pesnika in pisatelja Andreja Praprotnika (1827–1895), kiparja in rezbarja Petra Žiwobškega (1748–?), podmaršala avstro-ogrske vojske Joža Tomšeta pl. Savskidolskega (1850–1937), pesnika, pisatelja in prevajalca Branka Jegliča (1903–1920), učitelja, poštarja, organista, cekovnika in homeopata Franca Černilca (1828–1911) ter piskača in orglarja Petra Rojca (1811–1894). Njegove orgle donijo v taborski cerkvi.

Na Ivanini poti je osem informacijskih tabel, ki s sliko in besedo približajo kulturno dediščino vasi. Po poti člani KD Tabor popeljejo in jo zaključijo z legendo o Taborski Urški. Nauk legende, ki je izšla v obliki slikanice in dramskega besedila, je: »Ne pozabi izpolniti dane obljube, še posebej, če jo daš komu iz nebeškega zbora.«



Ob junijskem prazniku Občine Naklo uprizorijo igrani odlomek o ljudski pripovedi, ki govori, da je ime kranjska klobasa nastalo v Naklem. Po tej cesti je skozi Naklo potoval cesar Franc Jožef. Poskusil je klobaso in navdušeno vzkliknil: "Pa saj to ni navadna, to je kranjska klobasa!" / Foto: arhiv GG, Tina Dokl

TIŠLERJEVA NAGRADA

Šola za poklic in osebno rast

Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Šentjakobu v Rožu je edina zasebna dvojezična višja šola na Koroškem. Deluje že 112 let in vsa leta jo uspešno vodijo slovenske šolske sestre, obiskujejo pa jo dijakinje in dijaki z obeh strani Karavank.

Jože Košnjek

Šentjakobski župnik Matej Ražun v začetku preteklega stoletja zanesljivo ni slutil, kako dolgoročna in za slovenski življenjski na Koroškem pozitivno usodna je bila njegova odločitev, da bo v Št. Petru ustanovil ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom. V času habsburške monarhije je namreč v njenih deželah veljalo načelo utrakvistične šole, v kateri je učitelj sam odločal, v katerem jeziku bo poučeval. Večinoma so se odločali za pouk v nemščini. Župnik Ražun se s tem ni hotel sprijazniti. Ko pa je deželni šolski svet oviral odločitev šentjakobskega občinskega sveta za ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom, se je odločil, da bo vse storil za ustanovitev slovenske šole. Ustanovil je samostojno Slovensko šolsko društvo in nagovoril slovensko govoreče domačine, da so darovali za novo šolo. Pomagala je še Mohorjeva družba. Ker je župnik Ra-



Na ustanovitelja šole Mateja Ražuna spominja kip v preddverju šentpeterske šole. / Foto: Jože Košnjek

žun, rojen leta 1865 v okolici Škocjana v Podjuni, uvidel, da sam ne bo zmogel dela, je poklical na pomoč slovenske šolske sestre. Tako je leta 1908 v Št. Petru začela delovati prva zasebna ljudska šola s slovenskim učnim jezikom. Bila je dobro obiskana, tudi s petdesetimi šolarji po razredih. Šentjakobski župnik Ražun je moral zaradi svoje narodne zavednosti in delovanja za slovensko stvar huđi trpeti. Leta 1916 so na nemški prenapetosti postavili pred vojaško

sodišče. Ker jim ga ni uspelo strpati v zapor, so ga prisilno premestili v Malo vas pri Škocjanu, kjer je leta 1943 umrl.

Primer samopomoči in vztrajnosti

Ustanovitev šentpeterske šole je primer samopomoči koroških Slovencev, ki je aktualna in potrebna še danes, pove predsednik Krščanske kulturne zveze Janko Krištof. Je tudi primer inovativnosti, saj so se morali šolske sestre in vodstvo šole stalno in pravočasno prilagajati ter iskati nove odgovore na izzive časa. Na šoli, na kateri se je v 112 letih na zunaj in znotraj veliko spremenilo, so že leta 1912 organizirali prvi gospodinjski tečaj. V letih druge svetovne vojne ji je bilo onemogočeno delovanje. Takoj po njej so šolske sestre odkupile poslopje od šolskega društva in že leta 1945 v njem uredile prvi slovenski otroški vrtec na Koroškem. Leto kasneje je začela delovati kmetijska in gospodinjska šola, nato triletna strokovna kmetijska in gospodinjska šola, od leta 1989 naprej, torej že več kot trideset let, pa šolsko tradicijo nadaljuje petletna Višja šola za gospodarske poklice z maturi v slovenščini in nemščini ter poleg nje še enoletna strokovna gospodarska šola, ki je v Avstriji obvezna deveta šolska stopnja in omogoča odločitev za poklic ali za nadaljnje šolanje. Šolske sestre kljub svojim težavam, ko njihovo število upada in so bile že prisiljene ukiniti nekatere provincialne hiše, vztrajajo. Da nastane nekaj lepega in dobrega, potrebujemo drug drugega in skupne moči, poudarjajo šolske sestre.

Znanje in zanesljivost

Šentpeterska Višja šola za gospodarske poklice je bila konec januarja počaščena s posebnim priznanjem, s Tišlerjevo nagrado, ki sta jo šoli zaradi »izobraževanja

»Št. Peter je kraj vzgoje za duhovno, versko, kreativno, sočutno, solidarno in socialno rast mladih – in s tem šola za življenje.« (Janko Krištof, predsednik Krščanske kulturne zveze v Celovcu ob obrazložitvi podelitve Tišlerjeve nagrade šentpeterski šoli)

številnih generacij mladih, za prizadevanje za ohranitev slovenske jezikovne in narodne identitete, za povezovalno vlogo med nemško in slovensko govorečimi na Koroškem kot tudi med sosednjima državama« podelila Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza. V imenu šole sta jo sprejela predstojnica šolskih sester Veronika Supan in ravnatelj mag. profesor Štefan Schellander.

»Vzgjajamo mladino za samostojno in odgovorno življenje, kar je slogan naše šole,« je povedal v pogovoru za časnik Karavanke ravnatelj mag. Štefan Schellander iz Bilčovsa. Pravi, da je to dobro, saj je zaradi bližine do šole vsak trenutek pri roki. V učiteljski kolektiv šole je prišel leta 1989, devet let kasneje pa je bil imenovan za ravnatelja. »Dijakom nudimo splošno in poklicno izobrazbo, tako da gredo lahko takoj po petletnem šolanju v službo, ki se jim ponuja v turizmu, gastronomiji, bančništvu, špedicijskih dejavnostih in na delovnih mestih, ki terjajo strokovno in tudi jezikovno znanje. Naši dijaki znajo oba jezika, nemškega in slovenskega, lahko pa se učijo tudi italijanščine in celo latinščine. V Avstriji so trenutno absolventi strokovnih šol glede zaposlovanja na boljšem kot absolventi gimnazij. Del naših maturantov absolventov pa se odloča za nadaljnji študij in tako jih danes že najdemo na različnih tudi zelo odgovornih delovnih mestih. Skupno je šlo iz naše šole v življenje že več kot petsto maturantov oziroma absolventov. Mnogi se občasno vračajo na šolo in nam povedo, da smo jim dali dobro izobrazbo, tako teoretično kot praktično. Obvezna trimesečna praksa v tretjem letniku marsikaterega dijaku izostri in spremeni pogled na poklic in poklicno delo, marsikdo pa si že z uspešnim praktičnim delom odpre vrata za zaposlitev po



Sestra Veronika Supan in ravnatelj mag. Štefan Schellander z listino Tišlerjeve nagrade / Foto: Jože Košnjek



Ustanovitev Višje šole za gospodarske poklice sega v leto 1908. / Foto: Jože Košnjek

šolanju ali za počitniško delo. Teh pohval smo zelo veseli, še zlasti če tudi od delodajalcev slišimo, da so naši absolventi sposobni in predvsem zanesljivi, zreli sodelavci. Podjetja danes namreč ne iščejo le sposobnih, ampak tudi zanesljive in delovnemu okolju predane sodelavce,« poudarja ravnatelj.

Poudarek krščanskim vrednotam

»Ob obisku naše šole in vpisu otrokom in staršem povem, da smo zasebna katoliška šola in da živimo katoliško življenje. Doslej zaradi tega nismo imeli težav. Drugače verujoče vselej povabimo, da se nam pridružijo pri praznovanjih. Dijakom svetujemo, naj, če imajo le priložnost, prestopijo tudi prag džamije ali katere koli druge

verske ustanove, saj to ne pomeni, da morajo tudi tako verovati. Bodo pa z drugimi drugačnimi lažje brez predsodkov in lažje sobivali,« pove ravnatelj. Ob tem poudari, da ustvarjanje takšnega vzdušja in sploh dela z mladimi terjajo dodatne napore zaposlenih. »Zavedamo se, da delamo za pomembno ustanovo slovenske narodne skupnosti in da to za nas ni le običajno delovno mesto, ampak naša srčna zadeva.«

Precej dijakov iz Slovenije

»Dijakinj in dijakov iz Slovenije je kar precej,« pravi ravnatelj mag. Štefan Schellander. »Povedati moram, da smo zadovoljni z njimi in da je šolanje pri nas zanje prednost. Ponujajo se jim možnost zaposlitve na Koroškem ali

pri koroških oziroma avstrijskih firmah, ki delujejo v Sloveniji. Ker so jezikovno kompetentni, lahko v Avstriji tudi nadaljujejo študij, kjer je na nekaterih šolah manj omejitev pri vpisu kot v Sloveniji. Za avstrijske in slovenske dijakke je naša šola enkratna priložnost, da se medsebojno spoznajo in da ohranijo vezi, ki jim pogosto pridejo prav kasneje v življenju, na poklicnih poteh. Nekateri šole po maturi spoznajo, kakšne prednosti imajo, ker so maturirali na naši šoli. Pozitivno čezmejno plat šolanja na naši šoli sprejemajo tudi koroške deželne šolske oblasti, ki dejansko sofinancirajo šolanje dijakov iz Slovenije na Koroškem. Da je tak način čezmejnega sodelovanja dolgoročno nekaj dobrega, so prepričani tudi v koroškem gospodarstvu.«

PODJUNA

Ema in Rozalija varujeta Podjuno

Dvojezična občina Globasnica/Globasnitz v osrčju Podjune je nekaj posebnega. Nikjer ni na tako majhnem prostoru strnjene toliko zgodovine kot v sami vasi in na bližnji gori svete Eme nad njo.

Jože Košnjek

Ko so v preteklem stoletju začeli arheologi brskati po zemlji v Globasnici v Podjuni oziroma Jueni in nato na Junski gori oziroma gori Svete Eme nad njo, so bili presenečeni. Na sorazmerno majhnem območju so našli toliko dragocenih arheoloških izkopanin kot le redko kje. V tem delu Podjune se je strnila zgodovina od Keltoev in Rimljanov, Vzhodnih Gotov do Slovanov. Če upo-

že obisk Muzeja v središču Globasnice, kjer nas že na dvorišču pozdravijo najdbe antičnih grobov. Globasnica in nad njo ležeča 840 metrov visoka gora svete Eme ali Junška gora sta del Geoparka Karavanke in točki romarske poti svete Eme.

Ostanki petih cerkva

Na goro svete Eme ali Heme pelje asfaltirana cesta iz Globasnice, ki se konča s parkiriščem, od katerega je do vrha deset minut hoje.

prosili za pomoč sveto Rozalijo, zavetnico proti kugi, in ko so prošnje očitno zalegle, so k cerkvi prizidali še kapelo, posvečeno sveti Rozaliji. Cerkev na Emi gori ima mnoge dragocenosti, na primer šest oltarjev, med katerimi sta na glavnem upodobljeni sveti Ema in Doroteja, freske iz zgodnjega 17. stoletja in rezbarske mojstrovine. Cerkev na Junski gori je ena redkih, ki je posvečena slovanski svetnici Emi, ki je pokopana v Krki/Gurk na Koroškem, v samostanu, ki ga je sama zgradila.

Streljaj od cerkve je bogato arheološko najdišče. Ljudje iz doline so se pred najrazličnejšimi napadalci najpogosteje umikali na gore in tam gradili svoja bivališča in svetišča. Zemlja je skozi zgodovino pokrila ostanke keltskega in rimskega bivališča in temelje petih cerkva iz časov zgodnjega krščanstva in obdobja naselitve Vzhodnih Gotov oziroma Arijancev. Na Emi gori so našli ostanke romarske hiše in krstilnice, izkopanih pa je bilo tudi nekaj grobov.

Votlina speče Rozalije

Pod cerkvijo in izkopanimi je nova posebnost Emine gore: votlina svete Rozalije. V njej so domačini postavili leseno kapelico, vanj pa položili kip speče svetnice. Zakaj je v Podjuni sveta Rozalija tako čaščena. Svetnica, rojena v Palermu v Italiji, je svoje rodno mesto obvarovala pred kugo, zato so tudi ljudje v Podjuni leta 1680, ko jih je ogrožala kuga, njo prosili za pomoč. Pomagalo je. Kuga se ni

Na gori gospodari mogočna stoletna lipa, nad njo, na samem vrhu, pa kraljuje cerkev, posvečena sveti Emi in Doroteji. Zgrajena je bila leta 1489 in leta 1519 posvečena tudi sveti Emi. Po letu 1680, ko je Podjuni grozila kuga in ko so ljudje z molitvami

Župan občine Globasnica Bernard Sadovnik je povedal, da sanacija poškodovane Rozalijine votline poteka in bo predvidoma spomladi skupaj z izvirov zdravilne vode znova dostopna. Sanacija bo stala okrog 200.000 evrov, ki so jih zagotovili skladi Evropske unije, društva in posamezniki. Tudi cesta na Emi goro zaradi poškodb za avtobuse ni prevozna. Ko bo sanacija končana, bomo obvestili javnost, sporoča župan Bernard Sadovnik.

šteevamo, da je v tedanjih časih to potekala pomembna trgovska in popotniška žila in da so ob njej in nad njo nastajale obrambne točke, in da so začeli v te kraje prihajati tudi romarji, je to območje pravi zgodovinski oziroma arheološki biser. V to nas prepriča



Cerkev svetih Eme in Doroteje na vrhu Emine gore, ki je skupaj z Globasnico vključena v Geopark Karavanke. / Foto: Jože Košnjek



Sveta Rozalija spokojno počiva v svoji votlini.



Ena od devetih postaj vodne in meditacijske poti »Adfontes – K izvirov«. / Foto: Občina Globasnica

znesla nad Podjuno. V zahvalo so k cerkvi na gori prizidali kapelico, v skalno votlino pa položili njen kip.

Rozalije ali Rozalke pa ne častijo samo zaradi kuge, ampak tudi zato, ker naj bi rešila smrti mladega fanta, ki ga je očim porinil s pečine na gori, pa je svetnica pomagala, da je ostal živ... Ta dogodek je upodobljen v cerkvi na vrhu gore.

Blizu votline pa je izvir vode, za katero pravijo, da je zdravilna za oči. Mnogi obiskovalci so z njo operejo obraz in oči, mnogi pa ob koritu, po katerem teče, posedijo in molijo za zdravje. Zaradi te vode so na gori speljali meditacijsko in zdravilno pot z naslovom »Adfontes – K izvirov«.

Leta 2014 so začele v votlini in ob poti k njej odpadati

skale. Obisk je postal nevaren. Votlino so zaprli, del vode pa so speljali na varnejše mesto, tako da lahko še naprej služi svojemu namenu. Spomladi bo obisk votline in izvira vode spet varen! V Globasnici pa se julija vsako leto z žeganjem spomnijo svoje zavetnice Rozalije.

Tri poti

Gora svete Eme je že dolgo ena od najbolj znanih koroških arheoloških posebnosti. Vedno bolj je tudi cilj romarjev. Od leta 2000 naprej je gora tudi kulturno središče. Na pobudo pokojnega koroškega pesnika in prevajalca slovenskega rodi Fabijana Hafnerja organizirajo vsako leto na predvečer velikega šmarna 14. avgusta prireditve z naslovom »Trivium/Tri poti/Drei Wege. Na ta večer se na najbolj znani podjuni gori srečajo literati, glasbeniki in likovniki, ko se tri poti združijo v eno!

Emina romarska pot je dolga 688 kilometrov in povezuje kraje, povezane z Eminim življenjem oziroma z njenimi posestmi. Začetek poti je v Pliberku, nato pa se po prestopu mejnega prehoda Raunjak nadaljuje v Mežico, v Črno, mimo Ivarčkega jezera do Slovenj Gradca in naprej skozi Maribor do Ptuja in Ptujске gore. Pot obišče Kozjansko, del Dolenjske, Žiri, Crngrob, Jošt nad Kranjem, Železnike, Bohinj, Vrbo, Begunje, Drago, planino Prevala – Ljubelj in Borovlje ter se konča v Krki, kjer je sveta Ema pokopana.



Arheologi so našli temelje petih cerkva in drugih cerkvenih in romarskih objektov. / Foto: Jože Košnjek

ZGODOVINA

Zgodba o kapelici v ruševinah

Med gradnjo bohinjaškega kraka železnice do Trsta in predora med Področco in Hrušico so leta 1903 v Janežičevem Rutu pri Področci / Rosenbachu nad delavskim naseljem zgradili mrliško vežico v obliki kapelice. Leta 1919, med boji za severno mejo, je bila poškodovana. Pred štirimi leti so bile njene ruševine obnovljene.

Jože Košnjek

Najprej malo daljši korak v zgodovino. Brez njenega poznavanja, pravijo, težko razumemo sedanost. Pri tem mi je pomagal vodja koroške deželne konservatorske oziroma spomeniškovarstvene službe mag. Gorazd Živkovič. Iskrena hvala!

Avstro-ogrska monarhija je 6. junija leta 1901 odredila gradnjo karavanškega in bohinjaškega kraka tako

imenovane južne železnice. Ta je bila del železniške povezave med Dunajem in Trstom, ki je bil glavno avstro-ogrsko pristanišče. Glavni krak te povezave je potekal od Dunaja preko mesta Bruck an der Mur in Leobna, Gradca, Maribora in Ljubljane do Trsta, zgrajen med letoma 1836 in 1857. Drugi krak pa je bil načrtovan med Leobnom, Šentvidom in Beljakom in naprej do Področca in Gorice v Trst. Dunaj je

določil, da mora biti ta krak proge zgrajen do leta 2005. Z odprtjem Sueškega prekopa leta 1869 se je pomen Trsta kot vodilnega jadranskega pristanišča še povečal.

Kapelica v Janežičevem Rutu

Gradnja predora pod Karavankami med Področco na koroški in Hrušico na slovenski strani je bil najzahtevnejši del gradnje te proge. Ta je bila zaupana velepodjetniku Hermanu Grosu. Nalog za začetek gradbenih del je bil izdan 14. aprila 1902. V Področci / Rosenbachu je nastalo delavsko naselje, v katerem je prebivalo tudi do 2000 delavcev in njihovih družinskih članov. Naporno delo, vdori vode na gradbišče v osrčju gore, huda neurja in tudi spori med delavci so bili vzroki za številne poškodbe in tudi smrti. Bolnišnica je bila zato ena prvih stavb v naselju.

Nad njo je bilo urejeno pokopališče. Leta 1903 je bila ob njem zgrajena mrliška vežica v slogu novogotske kapelice. Blagoslovili so jo 24. junija leta 1903 in še isti dan pokopali prve umrle. Zadnji pogreb na dvodelnem pokopališču, na katerem je bil en del namenjen pokopu pokojnikov katoliške vere, drugi del pa pokopu pokojnikov drugih ver, je bil 18. junija 1906. Kapelica je bila za tiste čase grajena izjemno trdno, iz apnenčastega lehnjaka, le okroglo okno nad vhodom je bilo izoblikovano iz opeke. Omet je bil vezan z apnom in sivim cementom, kar je bilo za tiste čase na Koroškem neobičajno. Trdni gradnji gre zahvala, da je kapelica kljubovala času, tudi granatam iz vojaških topov.

Tarča vojaških spopadov

Kapelica je bila ena od tarč v boju za slovensko severno in koroško južno mejo med vojaki Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in enotami koroške oziroma nemško-avstrijske strani. Mag. Gorazd Živkovič je ugotovil, da so prvi strelji zadeli kapelo že 10. januarja leta 1919, ko je enota nemško-koroške strani pod vodstvom Viktorja Arneitza s 25 vojaki pomotoma napadla svoje ljudi, ki so zasedli kapelo. Na srečo so streljali z brzostrelkami, tako da kapelica ni bila huje poškodovana. Slabše se ji je



Obnovljene in pred nadaljnjim propadanjem obvarovane ruševine Janežičeve kapelice na dan blagoslovitve jeseni leta 2016. Pred njo stojijo vodja koroške konservatorske službe mag. Gorazd Živkovič, gospodar Peter Janežič in šentjakobski župnik in dekan Jurij Buch. / Foto: Jože Košnjek

godilo kasneje, še posebno maja leta 1919, ko so jo obstreljevali s topovi velikega kalibra. Glavnina topovskih granat je prihajala s severne strani, na vhodni strani, kar kaže, da so napadalci prihajali iz na jugovzhodu ležečega gozda. Poškodovana je bila tudi streha, ki se je najverjetneje sesedla kasneje.

Poškodovana kapela je nato samevala, čeprav so imeli do nje domačini spoštljiv odnos. Obnovitve ali vsaj ohranitve se ni lotil nihče. Zarsčalo jo je grmovje.

Pogum družine Janežič

Izjema je bila družina Janežič iz Leš / Lessacha nad Šentjakobom. Kapelica je bila postavljena na njihovem zemljišču. Sploh imajo Janežičevi odgovoren odnos do

zapuščine in spomeniških znamenj časa. Ta del njihove posesti v Rutah je za slovensko zavedno Janežičevo družino še posebno svet. V bližini kapelice se je 14. maja leta 2014 pri spravi lesa smrtno ponesrečil gospodar Franci Janežič. Na mestu očetove smrti so domači postavili križ.

Vodenje kmetije je prevzel sin Peter, ki je zvezne posesti oziroma deželnemu uradu za spomeniško varstvo v Celovcu, ki ga vodi mag. Gorazd Živkovič, in trški občini Šentjakob v Rožu predlagal obnovo kapelice. Skupno so našli izjemno rešitev. Kapelice niso obnovili in postavili v stanje, kakršna je bila ob zgraditvi leta 1903, temveč so jo obnovili v obstoječem stanju in jo tako rešili propadla. Na obnovljenih zidovih je razstavljeno slikovno in

pisno gradivo o njeni gradnji in o ljudeh, ki so na pokopališču pod njo našli zadnji dom. Kapelica v ruševinah je izvirni spomenik in glasnik zoper trpljenje ljudi, ki so gradili progo in predor, in zoper vojno, ki je kar dvakrat divjala v teh krajih: leta 1919 in v letih 1941 in 1945.

Oktober leta 2016 je bila svečana blagoslovitev obnovljene kapelice v ruševinah in zaključek restavratorskih del. Obnovili so tudi križ pred njo. Udeležba domačinov in okoličanov je bila množična, kar kaže, da je bila obnova njihova skrita želja. Kapelici v ruševinah so zaželeli dolgo bivanje v miru deželni varuh kulturne dediščine mag. Gorazd Živkovič, Janežičev gospodar Peter, šentjakobski župan Heinrich Kattmig in župnik ter dekan Jurij Buch.



Za potrebe gradnje karavanškega železniškega predora v letih 1901–1906 so v Področci postavili delavsko naselje s stanovanjskimi, upravnimi, gospodarskimi in strojniškimi objekti. Nekateri od njih stojijo še danes. / Foto: arhiv Gorazda Živkoviča

Zgodovinar dr. Teodor Domej je ob pregledu mrliške knjige župnije Šentjakob ugotovil, da je bilo na pokopališču pod kapelico pokopanih 22 oseb, med njimi štirje mrtvorojeni otroci in tri žrtve nasilja. Večina odraslih pokojnih je bila iz oddaljenejših krajev avstro-ogrske monarhije. Med 47 mesecev trajajočo gradnjo predora je bilo mrtvih več. Ocenjujejo, da 52. Poleg Področca so jih pokopali v Šentjakobu, na Jesenicah, ki so jim takrat po nemško rekli Assling, ali v krajih njihovega rojstva.



Takšna je bila kapelica po topovskem obstreljevanju maja leta 1919. Pred njo je bil postavljen križ, ki so ga tudi obnovili. / Foto: arhiv Gorazda Živkoviča

GALERIJA ŠIKORONJA

Stičišče umetnosti v hiši ob Dravi

Galerija Šikoronja v Rožeku velja med umetniki in ljubitelji umetnosti za zanesljiv naslov za kakovostno likovno umetnost. Že 35 let intenzivno povezuje umetniška sveta Slovenije in Avstrije.

Bojan Wakounig

Tudi iz užaljenosti se lahko rodijo trdne in desetletne vezi. Ko je namreč Marija Šikoronja leta 1985 priredila v svoji malo prej kupljeni hiši v Rožeku (Rosegg) prvo razstavo, je povabila nanjo le ožji krog prijateljev in znancev. Novinarjev pa ni. Ne da je nanje pozabila. Svojo galerijo je želela začeti počasi, previdno, bolj potihoma. Tudi zato, da bi se mirno lahko umaknila, če ji ne bi uspelo. A se je pri tem uštel. Že prva razstava je odmevala, seveda, saj je svoja dela dal na ogled že tedaj zelo uveljavljeni koroški slovenski slikar Valentin Oman, in zanjo so izvedeli tudi med piščo srenjo. Novinarji so novo pečeni galeristki celo zagrozili, da nikdar ne bodo prišli k njej, ker jih je prezrla. A so hitro pojedli svoj zarečeni kruh. Galerija Šikoronja se je trdno uveljavila na koroškem galerijskem zemljevidu, občinstvo, z njim pa novinarji, vedo, da je hiša zanesljiv naslov za kakovostno likovno umetnost.

Knjigarna, vrtec, galerija ...

Pri Mariji Šikoronji so v polčetrtem desetletju razstavljali svoja dela številni slovenski umetniki. Janez Bernik, Bogdan Borčić, Jože Ciuha, Lojze Spacal, Andrej Jemec, Metka Krašovec, Ivo Prančič, Franca Slana, Klementina Golija,



»To je največji luksuz, ko pridem iz gornjega nadstropja v galerijske prostore in zagledam vse te slike.« Marija Šikoronja o čaru galerijskega dela

Klavdij Tutta ali Zoran Mušič so le najbolj znani med njimi. Poleg njih pa avstrijski, nemški, francoski in drugi. Galerija je med umetniki priznana, spoštovana in zaželena, kar potrjuje tudi koroški slovenski pesnik in slikar Gustav Januš. Od leta 1987 je pri Šikoronji razstavljal štirinajstkrat. »Marija ima srečno in strokovno roko pri izbiri umetnikov,« pravi.

Poklicno je Marija Šikoronja najprej delovala v Mohorjevi knjigarni v Celovcu, ki jo je v 60. letih minulega stoletja postavila na noge. Po rojstvu druge hčerke se je posvetila svoji družini. »Ni šlo drugače,

čeprav sem zelo žalovala za lepim časom v knjigarni.« Ko pa je hčerka nekega dne prišla iz nemškega vrtca in doma napovedala, da ne bo več govorila slovensko, ker je slovenščina grd jezik, je začela organizirati dvojezični vrtec v Celovcu. Kljub številnim pod noge zmetanim polenom, birokratskim nagajanjem in tudi ideološkim razprtijam med koroškimi Slovenci je vztrajala in tako je jeseni leta 1978 odprla svoja vrata vrtca Naš otrok, prvi dvojezični vrtec v glavnem mestu dežele Koroške – in jih ima odprta še danes.

Vsa leta je bila Marija Šikoronja umetnost pri srcu, stike z umetniki, tudi slovenskimi, je navezala tudi med delom v Mohorjevi knjigarni. Danes pravi, da ji je lastna galerija bila namenjena. »Živelimo smo v Celovcu, in ko sta obe hčerki bili že na gimnaziji, sva z možem Zvonkom iskala staro hišo na podeželju. Slučajno se nama je ponudila opuščena gostilna ob Dravi v Rožeku, toda meni najprej sploh ni bila všeč. Med ogledom je mož rekel, da že vidi slike. Obrnila sem se in mu rekla: Kaj? On pa je odgovoril, da bom že videla. On je bil inženir in je imel veliko veselja z delom, hiša je bila namreč res v obupnem stanju.«

V hiši naj bi prespal celo Napoleon

Hiša je bila nekdanja gostilna Zur Brücke (Pri mostu), v njej naj bi prespal celo francoski cesar Napoleon. Ker je bil vsak kotiček stavbe tako ali tako potreben obnove, je umetnik Valentin Oman vprašal Marijo Šikoronjo, če bi pred tem lahko na stenah preizkusil novo slikarsko tehniko. Dobil je namreč naročilo za oblikovanje cerkve na Plešivcu nad Gosposvetskim poljem in se je želel pripraviti. Tako nastale Omanove freske so bile del prve razstave pri Šikoronji, ohranjene so do danes, z njimi se je začela že 35-letna zgodba o uspehu zasebne galerije Šikoronja.

Od vsega začetka je slovenščina samoumevni del galerije, vsa vabila so dvojezična. »To je tedaj bilo zelo težko, nekateri so me grdo gledali, celo med umetniki so bili negativni odzivi, češ ali mora to res biti. Na ta nasprotovanja sem odgovorila kratko malo, da nikomur ni treba priti v galerijo, če noče.« Od vsega začetka je tudi čezmejno povezovanje del galerijskega poslanstva, za umetnike iz Slovenije je bila in je rožeška galerija



Vrt ob reki Dravi je vedno spet prizorišče dogodkov galerije Šikoronja. Ob razstavi fotografij Andreja Blatnika se je s pisateljico Majo Haderlap pogovarjal šentjakobski župnik Jurij Buch.



Galerija Šikoronja približuje umetnost tudi najmlajšim. Akademski slikar Mirko Malle je v sklopu svoje razstave v galeriji portretiral obiskovalce, tudi otroke.

odskočna deska za avstrijsko umetniško prizorišče. »Dvojezičnost je njena prednost, s katero lahko povezuje in presega ožje regionalne meje. Prav posredovanje je naloga galerije, tudi posredovanje med umetnikom in kupci umetnosti,« o svoji »hišni galeriji« pravi Gustav Januš.

Temelj uspešnega desetletnega delovanja je kakovost razstavljenih umetnosti. Ma-

Zelo močno odločam s trebuhom. Vse si ogledam, odločim se, ko se sama navdušim. Za umetnikom moram trdno stati in biti o njem prepričana.«

Močni zidovi starodavne gostilne danes ne dajejo zavetja le likovni umetnosti, temveč so tudi prizorišče literarnih branj. A pri tem prav tako velja: dogodek mora biti dvojezičen, pa če-

za mladino, bodisi za obiske med šolskim letom bodisi za umetniško delavnico v poletnih dneh, ki jo vodi umetnica Barbara Amrusch-Rapp.

In seveda, poseben čar galerije Šikoronja je njena lega ob reki Dravi. V toplim letnem času se dogodki preselijo kdaj tudi na vrt tik ob reki. Z drugimi besedami je posebnosti galerije opisala avstrijska novinarka Annemarie Fleck. »Ta hiša nosi v sebi vse: reko, logove, Karavanke, potujoče oblake, meje, zgodovino, preobrazbe ljudi. Vse, kar se je hiše kdaj dotaknilo, je shranjeno.«

Hiša z galerijo je obenem tudi domovanje Marije Šikoronje. »To je največji luksuz, ko pridem iz gornjega nadstropja v galerijske prostore in zagledam vse te slike. Od nekaterih se ob koncu razstave prav težko ločim.« Galerija je odprta od petka do nedelje med 15. in 18. uro ter po dogovoru.



Pesnik in slikar Gustav Januš (na levi) je v galeriji Šikoronja imel že 14 razstav. Tukaj v pogovoru z galeristko Marijo Šikoronjo in glasbenikom Janezom Gregoričem.

Partnerji pri projektu:

Gorenjski Glas



Mohorjeva
Hermagoras



xamoom

rija Šikoronja daje prostor tudi mlajšim ali še neuveljavljenim ustvarjalcem, zato ji je pomembno, da se temeljito seznanijo z njihovim delom in razvojem. »Težko bi z besedami povedala, kakšna serila. To je notranji čut.

tudi gre samo za kratek odlomek, prebran v slovenščini, ali nekaj spremnih besed. Za to poskrbi Marijina sestra Ivana Kampuš, nekdanja profesorica slovenščine na celovški Slovenski gimnaziji. Galerija je odprta tudi

»Ta hiša nosi v sebi vse: reko, logove, Karavanke, potujoče oblake, meje, zgodovino, preobrazbe ljudi. Vse, kar se je hiše kdaj dotaknilo, je shranjeno.«

KARAVANKE

Manj znani, a zanimivi vrhovi

Veriga Karavank je dolga več kot sto dvajset kilometrov in se začne pri tromeji med Slovenijo, Avstrijo in Italijo in zaključi na Hrvaškem. Tokrat predstavljamo nekaj zanimivih, a manj znanih vrhov, ki pa so vredni obiska.

Jelena Justin

Za Slovence so bili vrhovi zahodno od Kepe dolga desetletja nedostopni, saj je tam potekala meja, zato je bilo področje zaprto za planince. Po osamosvojitvi je ta del Karavank postal dostopen, a so se v prvih letih steze zaraščale in samevale. Danes je precej drugače, čeprav je na slovenski strani ta del Karavank, zahodno od Kepe, nemarkiran. Iskreno upam, da bo tako za vedno ostalo. Steze so sicer dobro vidne, a za občutek, kam gremo, je potrebna nekaj smisla za orientacijo. Ko smo enkrat na grebe-

Za Slovence so bili vrhovi zahodno od Kepe dolga desetletja nedostopni, tam je potekala meja, zato je bilo območje zaprto za planince.

nu, so nam odlični smerokazi mejni kamni med slovensko in avstrijsko stranjo. Če se držimo teh, se ne bomo izgubili.

Vrhovi zahodno od Kepe, ki so v zadnjih letih pogosto obiskani, so Kresišče, Maloško poldne, Trupejevo poldne in Vošca. A vendar tisti del grebena do Korenskega sedla bolj sameva kot ne, skriva pa zanimive, manj znane vrhove, s katerih se odpira čudovit razgled na vršace Julijskih Alp. Taki vrhovi so Jerebikovec, Kamnati vrh, Visoka

in Nizka Bavha. Da s slovenske strani obiščemo vrhove, je najbližje izhodišče Korensko sedlo, logistično pa nas ob vrnitvi čaka nekaj kilometrov odvečne makadamske ceste. Lahko se povzpne tudi iz Kranjske Gore, a premagana višinska razlika bo bistveno večja.

Na Jerebikovec

Odpeljemo se do nekdanjega mejnega prehoda Korensko sedlo, kjer pri prvi opuščeni stavbi na desni strani, tik pred prehodom, parkiramo. Če bomo obisk načrtovali v pašni sezoni, previdno prestopimo ogrado, ki

vodijo navzgor. Tik pred Jerebikovcem pogledamo v nederje doline Tamar, na koncu katere kraljuje Kristal, kot ogromno ljudi reče Jalovcu. Jaz mu pravim kar Diamant. Odpre se tudi pogled na greben Mojstrovk in Travnika ter greben od Struga do Velike Ponce, za njimi pa k nebu kipi Mangart. Travnik, na katero bomo stopili, označuje naš vrh, Jerebikovec (1617 m n. m.). Vrh navduši z mirom in tišino. Prehodimo ga in sestopimo na sedlo Rekarščica (1554 m n. m.), kjer je avstrijska lovska kočča. Nadaljujemo kar po grebenu do gozdne ceste, kjer zasledimo oznako poti 603 (oz. 03), ki vodi na Kamnati vrh. Gre za avstrijske smerokaze, saj so s severne strani ti vrhovi v večini markirani.

Na Kamnati vrh, na Visoko in Nizko Bavho

Sledimo cesti, na koncu katere nas smerokaz usmeri ostro desno po gozdnem slemenu. In že smo na vrhu Kamnatega vrha (1647 m n. m.). Drevje okoli vrha nam ne privoščiti nobenega posebnega razgleda. Po travnatem slemenu se spustimo mimo mejnih kamnov, ki jim zvesto sledimo. Pri mejnem kamnu številka 179/01 se pot usmeri desno in se spusti skozi pas gozda do poseke. Na tem mestu je razgled več kot čudovit, saj se pred nami razpre veriga vzhodnih in zahodnih Julijcev, od Kukove špice pa vse



Izpod Jerebikovca se zazremo v samo nederje Jalovca in Mangarta. / Foto: Jelena Justin



Pogled na poseko z Visoke Bavhe, po kateri sestopimo. V ozadju od desne Prisojnik, Razor, Rigljica, Rušica, Frdamane police, Špik, Martuljske Ponce in Oltarji. / Foto: Jelena Justin

tja do Montaža. Tik pred seboj zagledamo poseko, preko katere se bomo povzpeli na Visoko Bavho. V tem delu je zaradi zaraščenosti težko slediti mejnim kamnom, zato do ceste, ki jo vidimo, sestopimo kar po zvoženem kolovozu. Na cesti zavijemo desno in nadaljujemo sestop skozi gozd. Ko dosežemo dno, se pot spet postavi pokonci, kjer v strmih vzponu dosežemo Visoko Bavho (1647 m n. m.). Če z njenega vrha pogledamo nazaj proti Kamnatemu vrhu, bomo na njegovi južni strani videli grozeč podor. Z Visoke Bavhe strmo sestopimo na sedlo Bavhica (1531 m

n. m.), kjer je ličen zasebni vikend. Na naši desni strani je gozdna cesta, ki nas proti vzhodu popelje skoraj do Jureževe planine. S sedla nadaljujemo ob mejnih kamnih, strmo do vrha Nizke Bavhe (1642 m n. m.). S travnatega vrha, ki nudi čudovit razgled na Julijce, se po travniku povzpne še do prostrane planine Grpišče (1676 m n. m.). Od tod nas čaka spust na sedlo Dolič (1612 m n. m.), od tam pa strm vzpon do Tamarče (1728 m n. m.). Skozi drevored dreves se sprehodimo do rajske Vošce (1737 m n. m.), planine, ki je v vseh letnih časih dobro obiskana.

Sploh je lepa jeseni, ko žarijo macesni, pozimi pa nudi obilo užitek turim smučarjem in krpljarjem. Zasluženi počitek ob ruševinah nekdanjega pastirskega stanu nam bo dobro del, sploh, ker nam Vošca nudi tako čudovit razgled. Pred nami se bo razprostrla veriga vršacev, ki tako dobrohotno in spokojno že stoletja navdušujejo s svojo mogočnostjo, od Kukove špice, Široke peči, Oltarjev, Špika do Razorja, Prisojnika itd.

Z Vošce se spustimo do Jureževe planine, potem se po panoramski cesti, ki od Korenskega sedla pelje do Železnice, vrnemo na izhodišče.



Na Kamnati vrh pripelje markirana pot iz Avstrije. / Foto: Jelena Justin



Vošca je obljudena v vseh letnih časih, tudi pozimi. / Foto: Jelena Justin

JOSIP VANDOT

Kekčev »oče« je bil tudi pesnik

Občina Kranjska Gora je podprla ponatis pesniške zbirke v Kranjski Gori rojenega mladinskega pisatelja Josipa Vandota. Bralci ga seveda najbolj poznajo po njegovem legendarnem literarnem junaku Kekcu, manj znano pa je, da je pisal tudi pesmi; v zbirko jih je pod naslovom Bele noči: gorska romanca pred tridesetimi leti prvič izbral in uredil Benjamin Gracer.

Marjana Ahačič

»Poezija – senčnejša stran njegovega ustvarjanja – razbija mit o Vandotu Kekcu sredi idiličnega gorskega sveta, hkrati pa prav ona potrjuje, da je samotarske, čudaške originale lahko oblikoval le človek, ki je tak poseben tudi bil – in ga je ustno ljudsko izročilo ozaveščalo in vzpodbujalo k ustvarjalnemu delu,« je v spremni besedi k zbirki, naslovljen ga je Pesem je zarodek strašne resnice ..., zapisal Benjamin Gracer.

Kranjska Gora – Borovška vas, kraj Vandotovega rojstva, je bila stoletja skoraj povsem zaprta, opozarja Gracer.

Jaz sem prebrodil življenje, užil sem začarani greh, videl na licih svetniških blodne prevare posmeh.

Šel sem skozi sveta nebesa, šel sem skozi sveto peklo, v mislih prevzetnih sem gledal Bogu zastrto oko.

Kakor atom sem utonil v tvojih spokojnih očeh: in nisem več vedel za sonce, in nisem več vedel za greh.

Josip Vandot (Uvodne pesmi, zbirka Bele noči, 1991)

Redki obiskovalci Zgornjesavske doline so bili prehodni trgovci, ki so jih kupčije vodile čez Karavanke na Korosko. »Neizprosen boj domačinov za preživetje, življenje po strogih zakonih narave s takratno nič manj strogo katoliško vzgojo so bile realije, ki so v Vandotovi občutljivi, prirojeno svetovljanski, otroški duši – v rodu je bilo nekaj francoske krvi – brez dvoma pustile svoj pečat. Osebnostno močna in pripovedno nadarjena mati ga je z

zgodbami, pravljicami in z ljubeznijo do narave emocionalno in umsko prebujala in razvijala že v zgodnjih letih,« ugotavlja Gracer. »Slutila je, da bo le Kekec v njem kos prihajajoči psihosocialni resničnosti. In res ga vse do Vidinega prihoda – v zrelih letih, do poetičnega vdora muze v njegovo notranjost, ko resnično polno erotično vzcveti, rešuje iz zank zapletene nature.«

Muza iz kavarne Prisank

Videti je, da je bilo leto 1928 zanj prelomno, ugotavlja Gracer. »Osemnajstletna krasotica Vida Doboviškova (doma iz Radovljice, pozneje poročena Kovačič)

občudovanja vreden – donkihotski – način, v vlogi trubadurja ...« Pesmi na belih listih je rad primerjal s šopkom cvetja s planine. Ob vsakem obisku, ve povedati Gracer, jih je potegnil iz žepa suknjiča na srčni strani, od svoje ljubljene pa se je poslavljajal s hrepenečim poljubom na roko.

Gorska romanca

Pesmi za Vido ni objavljajal, ne popravljal, hranil pa je prepise. Pet let pred smrtjo jih je poskušal zbrati v nekakšno zbirko z naslovom Gorska romanca, v spremni besedi še pojasnjuje Gracer. »Sodeč po pesmih v rokopisu, ki jih je gospa Kovačičeva skrbno hranila triinpetdeset let in je njihovo kopijo ljubeznivo izročila kranjskogorskemu turističnemu društvu za Vandotovo spominsko sobo, je njihovo število okoli tristo – samo njenih je okoli 250 – in zaobsegajo celo desetletje, od leta 1928 do 1938.«

Knjižica Bele noči s podnaslovom Gorska romanca je izbor po mnenju urednika najboljših raznolikih besedil, ki kljub vsemu tvorijo neko celoto in bralcem omogočajo vpogled v celotno pesniško ustvarjanje.

Rojen v svet pod Triglavom

Josip Vandot se je rodil januarja 1884 v Kranjski Gori kot deseti otrok železničarskega delavca, kasneje postajenačelnika Franca in njegove žene Neže, rojene Robič, iz Gozda - Martuljka. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, gimnazijo pa v Novem mestu. Zaradi pomanjkanja sredstev se je moral odpovedati študiju medicine in se tako kot oče zaposliti pri železnici.

Pri službovanju v Št. Vidu pri Celovcu, ki je bilo zanj tla, je okusil toliko zapostavljanja, ker je bil Slovenec, da se je vrnil v Kranjsko Goro in se več let ukvarjal s kmetijstvom in pastirstvom, pravi Benjamin Gracer, odličen poznavalec življenja in dela Josipa Vandota. Nato ga je gmotna stiska spet prignala k železnici, leta 1923 pa se je zaradi zdravstvenih razlogov upokojil in se povsem posvetil pisateljevanju.

V tem času so nastajale tudi zgodbe o Kekcu. Prva, Kekec na hudi poti, je izšla leta 1918



Pesnik Benjamin Gracer, domačin iz Kranjske Gore, odličen poznavalec življenja in dela Josipa Vandota

v Vrtnu, druga, Kekec navolčji sledi, leta 1922 v reviji Zvonček in tretja, Kekec nad samotnim breznom, leta 1924 prav tako v Zvončku. »Vandot je bil v Kranjski Gori rojen v času, ko je njegov kraj še živel starosvetno življenje pastirjev in kmetov. V tem svetu so tako zrasle Kekčeve zgodbe, dragocene predvsem zato, ker so vzete iz resničnega življenja v Kekčevi deželi,« pravi Dušica Kunaver, ki je zaslužna tudi za to, da je ena od zgodb, Pripoved o Kekcu in Pehti, prevedena tudi v angleški jezik. Delo je pred dvema letoma izšlo pod okriljem društva Naše gore list.

Benjamin Gracer pravi, da je Vandot skozi otroške oči orisal pogosto grob in trd svet, v katerem so živeli ljudje pod Triglavom. Popisal je mnogokrat temačne zgodbe, ki so živele nekakšno svoje življenje v neprijaznem gorskem svetu, v njih zgostil življenjsko silo, ki je se je v krajih pod Triglavom oblikovala skozi tisočletja, in ohranil poetični sen, ki Vandotove zgodbe naredi tako zelo posebne.

Kekec, junak našega otroštva

Kekec – prijazen, pogumen, vesel, prijateljski pastirček – je postal najbolj priljubljen otroški junak in pomeni del otroštva številnih slovenskih otrok, in kot pravi Kunaverjeva, takšnega junaka, kot ga imajo naši otroci v Kekcu, v evropskem prostoru lahko najdemo le še morda

v nemški Heidi. »Gre za neizmerno bogastvo ljudske ustvarjalnosti, na podlagi katere so nastale Vandotove pripovedi. V časih, ko je ustvarjal Josip Vandot, so v mislih tukajšnjih ljudi zares živele vile, gozdni in gorski možje in med njimi modra tudi zeliščarica Pehta, ki že s svojim imenom nakazuje, da je v neki povezavi s prastaro skrivnostno Pehetro babo, davno pogansko starko Zimo,« pravi Dušica Kunaver.

Sam vrnil sem iz pravljic se gora, sam sem skrnil se daleč v noči meglene in v duši moji misli ni nobene, ki še kaj iskala v zvezdah bi neba.

Josip Vandot (Vrnitev iz pravljic, zbirka Bele noči, 1991)

»Naši ljudje so se v tistih časih še bali gora. To so bila območja, za katera so rekli, da se "tam noben žegnan zvon ne čuje, kamor noben žegnan človek ne stopi", tako so govorili. Šli so, do koder je segala pašnja, kakšen lovec morda malo dlje, sicer pa so bili ti skrivnostni gorski kraji za ljudi tabu! Še slavni Valvasor si proti goram niti pogledati ni upal!«

Naj svet ve, kaj imamo, naj Evropa pride k nam in vidi, zato poziva Dušica Kunaver in na primeru Vandotove Pehte opiše bogastvo ljudskih verovanj in tradicij v eni od najbolj slikovitih gorenjskih pokrajin. »Kot kaže, je bila Pehta resnično

bitje, zeliščarica, ki je tu žive la. Pehtra baba pa je tisočletja staro pogansko bitje. Vandot je očitno vso to mitologijo in zgodovino zelo dobro poznal; Pehto in Pehtro je v svojih pripovedih združil v eno bitje: Pehtra, ki predstavlja zimo, je po eni strani dobra, ker poljem in kmetom omogoča počitek, in po drugi huda, ker je takrat ljudi pogosto zeblo in so bili lačni. Dvojnost zime je Vandot prikazal v Pehti: vsi se je bojimo kot strašne starke, a prav ona je na koncu tista,

ki prinese zdravila in se tako pokaže tudi kot zelo pozitivna ženska.«

Smrt v izgnanstvu

Družina Josipa Vandota je pred drugo svetovno vojno petnajst let živel v Ljubljani, od koder se je pisatelj sicer rad in redno vračal v domačo Kranjsko Goro. Leta 1940 so se Vandotovi preselili v Maribor, kjer so pisatelja po zasedbi mesta Nemci aretirali, mu zažgali obsežno knjižnico in zaplenili vse imetje. Nato so ga skupaj z družino izselili. Umril je malo pred koncem vojne, leta 1944, med bombnim napadom v izgnanstvu na Hrvaškem. Pokopan je na ljubljanskih Žalah.

Partnerji pri projektu:

Gorenjski Glas



Mohorjeva Hermagoras



xamoom